

UVODNIKI

LE KMETICA NA ŠAHOVSKI DESKI JUGOSLAVIJE

Titova žena Jovanka naj bi bila od strani jugoslovanskega partijskega vodstva obtožena nedovoljenega odnosno samovoljnega političnega delovanja, pomešanega z nacionalističnimi interesi — to naj bi bila srž vesti, ki nam jo je 21. oktobra posredovala neka tuja, očitno ameriška tiskovna agencija, po njenih informacijah iz Beograda. To obvestilo so pozneje v eni ali drugi obliki zanikali različni partijski opolnomočenci, vendar pa doslej ni bilo slišati, da bi oblasti v Beogradu podvzele kakšne policijske korake proti neposrednim ali posrednim virom te informacije.

Spričo pomanjkljivih uradnih informacij ni lahko zagotovo ugotoviti, kaj je na stvari; toda dvoma ni, da ima jugoslovanski režim opravka s težkim političnim problemom, ki ne zadeva samo Titovo ženo ampak predvsem vrsto odstranjenih srbskih generalov in preko njih bogve koliko vojaških in partijskih starešin. (O generalih je julija meseca prvi v zdmskem tisku razpravljaj naš sodelavec -za-.)

Rekli bi, da gre v bistvu za smer celokupne jugoslovanske politične in vojaške strategije, pri čemer igra Jovanka samo tolikšno vlogo, kolikor je more imeti žena nekega diktatorja, od katere ta ni odvisen samo, kar zadeva njegovo posteljo. Ta vloga je lahko tem pomembnejša - a zanjo tudi lahko usodnejša - kolikor večjo moralno in stvarno moč dobiva diktator od svoje okolice ali partije, ki stoji za njim.

Če to naše predvidevanje drži, potem *direktno* ne gre za Srbe in Hrvate ter njihove zgodovinske razprtije, ki jih tudi komunistični režim ni uspel rešiti, pa čeprav take grehe zdaj pripisujejo Jovanki. Nastavljanje generalov vendar ni nobena tajna zadeva; tudi jih ne postavljajo od včeraj do danes. Zato je čisto nekaj nemogočega, da bi recimo šele nekega dne v juniju odkrili, da na hrvaškem ozemlju poveljuje toliko in toliko srbskih generalov. To smo vedeli že davno prej in hrvaški nacionalistični tisk je bil teh vesti vedno poln.

Informacije poslednjega leta kažejo v drugo smer, pri čemer igra hrvaško-srbsko vprašanje samo *indirektno* vlogo. Gre za politično usmeritev po-titovske Jugoslavije, pri čemer je vojska najmanj toliko važna kolikor je partija. V bistvu gre za mero naslona na Sovjetski imperij, na kar je že opozoril naš sodelavec julija meseca, ko je v svojem komentarju soočil Jovanića z Ljubičićem. (Preuranjeno bi bilo sklepati, da gre pri tem za goli kominformizem, čeprav celo tega ni mogoče popolnoma izključevati.) Ako se je Jovanić potegoval za mesto obrambnega ministra, potem ob tem ni mogel biti osamljen, ampak je moral imeti gotovo oporo v vojski. Pri tem mu je seveda lahko mnogo pomagala Jovanka, ki jo predobro pozna še iz partizanskih časov, ko je služila v njegovi enoti. Kdo bi končno Jovanki zameril, če si je s tem hotela tudi zagotoviti neko mesto po Titovi smrti, ko je partija niti povohala ne bo več?

Poudarek na nacionalistično temo pa je utegnil biti storjen tudi zaradi občutljivih Sovjetov. Spomniti se je le treba na Rullmanov primer iz leta 1971, ko je Jugoslavijapodobno - in ne prvič - zatajila pred svetom napete odnose s Sovjeti.

KDO BO KOGA?

Komunisti ne bi bili komunisti, če ne bi bili tolikšni formalisti - in to v Moskvi in v Beogradu ali drugod. Titovci prav dobro vedo, da ni nujno, da bi bila sovjetska intervencija v Jugoslaviji agresivna. Vojaškim oporiščem, ki bi jih Sovjetom dala na razpolago simpatična zvezna vlada na pritisk svojega prosovjetsko orientiranega vojaškega vodstva, sledi kaj hitro vse ostalo. Treba se je le ozreti po Afriki in drugod. Do formalne okupacije niti ni potrebno, da bi prišlo. To bi seveda zapečatilo usodo cele vrste vodilnih komunistov, ki jim je več do stvarne oblasti in privilegijev kot pa do doktrine, ki jo že itak leta in leta mečkajo, kakor in kadar jim to ugaja.

Toda 'nacionalistični' obtožbi je treba dati tudi neko vsebino, da bi ji svet verjel. Prosovjetski Srbi so bili kaznovani z odstranitvijo generalov; njim nasproti stoje doma Hrvati, pri katerih takih moskvičanskih pretenzij ni bilo javno opaziti, pač pa jih je dovolj v emigraciji. Spričo tega bi torej pričakovali neke vrste nagrado Hrvatom doma in rokavico Hrvatom zunaj. Beograjskemu trijumfalnemu sprejemu je nujno moral slediti Titov obisk Zagreba. Že junija so imenovali bivšega hrvaškega generala Badurina za šefa kabineta predsednika republike. Drugo važno imenovanje je sledilo v septembru, ko je bil za namestnika obrambnega ministra imenovan hrvaški general Bruno Vuletić. Ta general je že v času krize 1971 igral važno vlogo, ker je bil takrat načelnik 'vojnega kabineta' predsednika republike in zdaj očitno uživa polno Titovo zaupanje. Kar zadeva emigracijo, mlini kajpak meljejo počasi. Poročali smo že pred časom o diplomatsko-policijski aktivnosti jugoslovanskega režima na Zahodu. Poslednja vest napoveduje boljše in širše propagando med sezoni in zdomci in hujši pritisk na vse, ki oponirajo režimu. Pri tem seveda niso mišljeni samo hrvaški sovjetofili ampak vse, kar ne trobi v režimski rog. Metode utegnejo biti za različne kategorije različne, toda cilj bo isti. V našem listu smo že opozorili na to, da prihaja na muho zdaj slovenska emigracija, potem ko je režimu uspelo likvidirati opozicijo za mejami.

Uredništvo

LONDON, 13. NOVEMBRA 1977

LETO XXX. ŠTEV. 455

Moralo je iti za sila važne reči, da se je nečimerni Tito v svojih več kot poznih letih odločil žrtvovati svojo lastno ženo na oltarju Partije in Domovine (v tem vrstnem redu). Za navadnega dedca to ni majhna reč, kaj pa šele za občutljivega komuniste, ki spričo svoje prirodne manjvrednosti in zato tudi pridobljene surovosti in bahavosti vidi v tem ponižanje, za katerega ni odpuščanja. To govori za tezo, da je kriza rastla postopoma in da je moral biti Tito že nekaj časa izpostavljen pritiskom svoje sicer vdane in obenem klečeplazne okolice, ki se je pričela bati za svojo kožo. Opozicionalni tokovi Titovi uradni politiki niso prihajali do izraza v politbiroju ampak samo na periferiji tega organa. To dejstvo politične samoohranitvene monolitnosti politbiroja (ali kakorkoli se že ta imenuje uradno) so generali podcenjevali. Več o tem in ostalem v uvodniku.

V današnjem vodilnem članku obravnava dr. Sirc najbolj kritično stran vseh emigracij z ozemlja Jugoslavije po začetku druge svetovne vojne, namreč vprašanje odnosov svobodoljubnih ljudi do Zahoda in Sovjetov. Ko je tezo takega naslona na Moskvo prvi postavil pok.dr. Jelić, smo le nekako razumeli, ker je tedaj v veliki meri šlo za osebno zamero, ker je bil maltretiran od Zveznikov. To pot je drugače; avtorji te politiki so prišli od doma, iz 'hrvaške po mladi', katerim usoda 'slovenske' in 'srbske' pomladi ne more biti nepoznana. Od njih bi človek pričakoval več političnega realizma in zdrave pameti, če se jim že srce topi od sovraštva do Srbov, ki da so vsega krivi. Če pustimo vse ob strani, ostane še vedno vprašljivo njihovo sedanje zaveznitvo z ustaši, za nekatere pa tudi vprašljivo pripadništvo komunistični partiji pred prihodom na Zahod. Da pri vsem tem ne gre morda za kaj več kot le za 'rušenje Jugoslavije za svaku cijenu'?

Poročilo o londonskem seminarju je zato zanimivo, ker se je prvič zgodilo, da je laburistična vlada povabila predstavnike političnega Zdomstva na uradno prireditve in javno poslušala njihove predloge. (4)

Od 10. travnja do oktobrske revolucije

Leta 1941 so se hrvatski fašisti povezali s Hitlerjem in Mussolinijem, da o njihovih japonskih zaveznikih sploh ne govorimo, se z njihovo pomočjo ustoličili v Zagrebu in začeli s svojo strahovladno. Pribiti je treba, da to ni bil upor proti diktaturi kralja Aleksandra, ki so ga ubili že leta 1934, temveč upor proti Mačkovi banovini Hrvatski, ustanovljeni s sporazumom med beograjsko vlado in Hrvatsko seljačko stranko leta 1939. Nedvomno ta sporazum ni bil idealen: Hrvatom je dal vse ozemlje, na katerem so imeli večino, vendar so mnogi Hrvatje ostali izven banovine. Srbi pa so morali dovoliti, da jih je precejšnje število ostalo v banovini Hrvatski. Muslimani so celo doživeli, da so si Srbi in Hrvati delili ozemlje, kot da muslimanov sploh ni. Banovina je imela avtonomijo v večini zadev, medtem ko je bil Maček podpredsednik osrednje vlade, v kateri je bilo tudi nekaj hrvatskih ministrov za skupne zadeve.

Kot rečeno, rešitev ni bila za nikogar popolna, ker ni ničesar popolnega na svetu, toda mogoče bi bilo s sporazumom nastalo ureditev razviti naprej do stanja, ki ne bi nikogar popolnoma zadovoljilo, a bi bilo za vse realistične ljudi sprejemljivo. Nikakor ni bilo mogoče reči, da Srbi še vedno vladajo Hrvatom.

Toda hrvatskim fašistom to nikakor ni bilo dovolj. Njim ni šlo za to, da bi dosegli kompromis, ki bi dal vsakomur nekaj pravic, temveč za to, da bi Jugoslavijo postavili na glavo, da bi namreč oni ostalim v Jugoslaviji vladali totalitarno tako kot so trdili, da vladajo Srbi. Ozemlja je bilo treba zmanjšati, da bi ga mogli obvladati, toda prav nič jih ni motilo, da je bilo na ozemlju, ki so ga dobili, skoraj toliko ostalih kot Hrvatov. Če bi bili resnični patrioti, bi zahtevali zase ozemlje pretežno naseljeno s Hrvati in bi ostalim priznali isto pravico. Toda njim je bilo več do oblasti nad drugimi, več do tega, da bi se znašali nad Srbi, kot na tem, da bi dali vsem Hrvatom hrvatsko državo. Mirno so pristali na to, naj bo čisto hrvatsko ozemlje pod Italijo, a vzeli so docela srbsko ozemlje.

Konec ustaške politike je bil strašen. Ustaši so začeli množično pobijanje, a so jih na koncu množično pobili stalinistični komunisti. Dasi je bilo skupno z ustaši pobitih mnogo nedolžnih, vendar hrvatski narod na splošno ni trpel zaradi ustaške norosti. Karkoli so že bili jugoslovanski komunisti, narodnostno nestrpni niso bili. Hrvatje so dobili svojo posebno republiko in delež na oblasti v Bosni in Hercegovini. V osrednji vladi pa imajo v socialistični Jugoslaviji gotovo več besede kot kdor koli drugi.

Ne glede na to, da je hrvatska fašistična politika vezanja na druge sile leta 1945 tako strahotno pogorela,

vrag ne da miru nekaterim obsedencem, ki sedaj iščejo zaveznike za svoje načrte, ustanoviti manjšo Jugoslavijo pod svojo oblastjo, med prav tistimi komunisti, ki so njihove predhodnike leta 1945 pobili. Ko se ne morejo več obešati za frak Hitlerju in Mussoliniju, bi se radi obesili za oktobrsko revolucijo.

Sodelovanje s Sovjeti

Prvi novejši glas o tem, da naj bi Hrvati šli s Sovjeti, je bil intervju z Brunom Bušićem v DANICI julija 1977. V svojih odgovorih se predsednik organizacije hrvatskih vseučilišnikov do leta 1971 ganljivo navdušuje za Sovjetsko zvezo kot veliko in močno državo, ki podpira osvobodilna gibanja po vsem svetu (misli najbrž na Litvo, Latvijo, Estonsko, Ukrajino itd.), Bušić je morda premlad, da bi se spominjal, kako je bilo v Jugoslaviji do leta 1950, ko je Tito kopiral sovjetske komuniste in se naslanjal na Moskvo. Nihče, ki se tega spominja in je pri zdravi pameti, se ne bo navduševal za Sovjetsko zvezo, najmanj pa se nanjo vezal iz kakršnega koli vzroka. Celo komunisti med Poljaki, Madžari in Romuni se na vse kriplje trudijo, da bi se nekako rešili vsaj dela sovjetskega pritiska.

Toda Bušićevo stališče do Srbov je prav tako kot stališče tistega Poljaka, ki se mu je prikazala vila in ponudila, da mu izpolni tri želje. Rekel je, da bi najprej rad, da bi Kitajci prikorakali na Poljsko. Nato, da bi odmarširali nazaj na Kitajsko. In končno, da bi spet primarširali na Poljsko. Vila se ni mogla načuditi, zakaj želi, da bi kitajski komunisti dvakrat opustošili Poljsko. "To že," je odgovoril Poljak, "toda pomisli na veselje, ki bi ga doživeli, če bi trikrat marširali skozi Rusijo in jo popolnoma uničili." Tako tudi Bušić: Ni mu mar, kakšen režim dobijo Hrvati, da jo le Srbi dobe po glavi. Proti sovjetskemu vplivu se je po njegovem mnenju mogoče boriti samo pod jugoslovansko državo; zato je boljše ta vpliv pospeševati, najsi bo še tako poguben.

Bušić je jezen na Zahod, ker Zahod brani "Jugoslavijo" (po Bušićevem pod narekovaji, dasi ne vem, kaj naj ti narekovaji pomenijo). Nikar naj Bušić ne bo presenečen: predvsem kaos, kakršnega organizira on, nikomur ne more biti všeč, niti se ne bo nihče, ki je napol civiliziran, vnmegal za politiko, ki ji je glavni temelj sovraštvo do drugega naroda. Bušić se pritožuje, da Zahod beleži vsako besedo Djilasa in Mihajlova, medtem ko se za hrvatske disidente ne zmeni. Za to bi Bušić moral biti hvaležen: hrvatski disidenti njegovega kova bi bili še na slabšem glasu, kot so že, če bi Zahod kaj več vedel o njihovih protidemokratskih in rasističnih fantazijah, o tem, da zase zahtevajo pravice, ki jih drugim ne priznajo, kar je prva zahteva pravičnosti.

Dajmo Sovjetom baze

Bušić je vsaj toliko zadržan, da ne ponuja Sovjetom baz na Hrvatskem, dasi pravi, naj jih le vzamejo v črnogorskem primorju. To ni všeč Zoranu Budroviću, ker to občuti kot kritiko umrlega ustaškega voditelja

Jelića, ki je bil menda pripravljen dati Sovjetom baze, da bi dobil podporo proti Jugoslaviji in za zatiranje Srbov.

Njegov edini pogoj, da bi Sovjeti dobili baze na Jadranu, je, da si jih vzamejo s hrvatskim suverenim pristankom. Sovjetske baze skrbijo le Jugoslavijo, Hrvatski sploh ne bi bile v nadlego. Proti bazam so le tisti v hrvatski emigraciji, ki so ideologizirani, to je tisti, ki bi na Hrvatskem radi imeli svobodno demokratsko ureditev.

Budrović takih želja nima: pravi, da je Jelić priznal "novo socialistično ureditev," kar menda pomeni komunistični totalitarizem, in poziva hrvatsko komunistično gibanje, naj bo nacionalno odgovorno. Nič ga ne moti, da je to v bistvu protiuslovno, ker "razredno" gibanje ne more biti nacionalno, vsaj ne tako zaslepljeno šovinistično, kot je on.

Budrovićevo ponujanje baz Sovjetom in posmehovanje "zahodni lojalnosti" je docela v duhu ustaške tradicije. Kot rečeno, so ustaši prodali Dalmacijo Italijanom in se povezali s totalitarnimi fašisti, da bi se mogli znašati nad Srbi.

Vsi Bušičevi in Budrovićevi politični načrti so seveda še večji in nevarnejši nesmisel kot ustaška politika med zadnjo svetovno vojno. Če bo mednarodno neravnovesje sil tako, da bodo Sovjeti lahko vzeli baze na Jadranu, jih bodo vzeli s pristankom hrvaških fašistov ali brez njega. Nevarnosti, da bi Bušiči in Budrovići ustanovili republiko Neodvisne Države Hrvatske, ni prav nobene. Če bodo Sovjeti imeli možnost odrediti in razporejati na jugoslovanskem ozemlju, bodo ustanavljali države pod vodstvom kominformovskih oprod, ne pa pod vodstvom hrvaških fašistov, naj se ti obarvajo še tako rdeče. Najverjetnejši rezultat pa bi bil spet Jugoslavija pod kominformističnim vodstvom.

Nevarnost Bušičev in Budrovićev je v tem, da bodo s svojim hujskanjem in naivnostjo, povzročili tako zmedo duhov in kaos, da na našem ozemlju sploh ne bo mogoča nobena smotrna politika več. K temu smo na najboljši poti.

Politika katastrof

Oktobra je bil v Bruxellesu drugi sabor Hrvatskega narodnega vijeća. Pomedel je s staro ekipo in pripeljal na vodilna mesta najnovejše emigrante iz domovine in stare ustaše. Med drugimi je postal Bušić šef urada za propagando, Zlatko Markus, ki ga je za DANICO intervjuval, pa šef urada za zunanje zveze, Dr. Dinko Šuljak in profesor Bogdan Radica sta se od HNV nato distancirala, morda tudi Jakša Kušan.

Novo vodstvo se je obrnilo na narod v domovini s Poruko, v kateri zahtevajo svobodno in suvereno državo Hrvatsko na celotnem zgodovinskem in narodnostnem področju, kar v ustaškem jeziku pomeni tudi ozemlje s srbsko večino. Suverenost naj bo nedeljiva, tako da ne muslimani ne Srbi ne morejo pričakovati avtonomije ali siceršnjih garancij za svoj obstanek, Poruka, priznava,

da prebivalci te nove neodvisne države ne bodo vsi pripadniki hrvatskega naroda, ker se obrača tudi "na ostalo pučanstvo," naj pomaga v borbi, Srbi so celo izrecno omenjeni in povabljeni, naj sodelujejo v osvobodilnem boju, menda proti samim sebi.

To še ni vse. Pravijo, da je HNV na svoji prvi seji sprejel nadaljnji poziv, to pot vsem narodnim manjšinam v Jugoslaviji in pa njihovim matičnim državam Madžarski, Bolgariji in Albaniji, naj pomagajo razbiti Jugoslavijo. Spričo delikatnega ravnotežja na našem ozemlju in preteklih izkušenj, je tako pozivanje zločin, ker bi se odziv moral končati s splošnim klanjem in katastrofo za vse, še posebno za Hrvate. Tako se morejo z ognjem igrati le histeriki, ki si niso docela na jasnem kaj počenjajo.

Koliko je Hrvatov za tako histerično politiko?

Sedaj se bo pokazalo, koliko je med Hrvati še realistov. Morda je teža preteklih političnih zablod, ki so končale s splošnim spopadom, že tolikšna, da večina ne vidi več nobene poti iz njega. Vsekakor "revolucionarni" proglas dokončno sili vse Hrvate, da povedo, kje stojijo. Ali so za demokratsko reševanje odnošajev med jugoslovanskimi narodi, ali pa so za histerično povezovanje z zunanjimi silami in medsebojno klanje, ker le s tem se lahko taka politika konča.

Pokojni Jukić, Branko Pešelj in Vladimir Predavec so povedali svoje. Oni so za sožitje, če se s tem sklada večina vsakega naših narodov, sicer pa za razhod na podlagi glasovanja, komu bo kaj pripadalo. To rešitev je tik pred svojo smrtjo sprejel in podprl tudi Vladko Maček.

Kaj pa drugi? V Belgiji so se nedavno sestali predstavniki Hrvatske seljačke stranke in poudarjali, da so demokrati in da morajo biti Hrvatje drug do drugega ljudje. To je vse lepo in prav, toda sedanja HSS se bo morala odločiti, ali je za demokracijo samo med Hrvati, ali pa na demokratska načela pristaja tudi pri urejanju razmerja s Srbi, Maček je učil, da so srbski kmetje prav taki ljudje kot hrvatski kmetje.

Namesto da bi sedanje vodstvo HSS povzelo ta Mačkov nauk in ponudilo roko Srbom, se je v izjavi, sprejeti v Belgiji, spustilo v obtožbe proti Srbom. V Jugoslaviji po njegovih trditvah vlada velikosrbska diktatura, ki pod komunističnim plaščem, izkorišča Hrvatsko v korist Beograda. Kdorkoli pozna razmere, si mora pometi oči in se vprašati, ali sanja, ali pa more kdo v resnici govoriti take norosti. Gospodje, kljub spoštovanju do vaše politične preteklosti je mogoče reči le, da je to monomanija, ki jo more roditi le svoje vrste rasizem. V Jugoslaviji vlada Hrvat Tito, ki nastavlja in odstavlja ministre, generale, žene itd., kakor mu pride na misel, Vi pa fantazirate o velikosrbski diktaturi. Ostali velikosrbi so menda Bakarić, Kardelj in Dolanc.

Za Hrvate ni rešitve, dokler se ne bodo otesli te neresnice, da namreč v Jugoslaviji danes gospodarijo Srbi. V Jugoslaviji vladajo komunisti vseh narodov pod odločilnim vodstvom hrvatskega komuniste. Dokler si ne

pridejo hrvatski voditelji na jasno o tem, nam preti vsem katastrofa, ker ne bomo mogli formulirati nobene realistične politike.

Zakaj se toliko hrvatskih voditeljev oklepa mita o današnji srbski Jugoslaviji? Morda zato, ker edino s tem sami pri sebi lahko opravičijo zahtevo po hrvatski državi, v kateri bi bilo okoli 4,3 milijona Hrvatov, 2 milijona Srbov in 1,5 milijonov muslimanov. Ta neopravičljiva težnja vodi do histerične hrvatske politike, do pavšalnega obtoževanja Srbov in do nesreče za nas vse.

Lepo prosimo hrvatske politike, naj položaj trezno premislijo. Licitacija v sovraštvo do sosedov ne pelje nikamor. Po izpadih HNV ni več časa za šale.

Od našega političnega sodelavca:

RAZPRAVA PRED BEOGRAJSKO KONFERENCO O EVROPSKI VARNOSTI

Seminar britanskega zunanjega ministrstva

Britansko zunanje ministrstvo je 14. septembra priredilo enodnevni seminar, na katerem naj bi ob prisotnosti zunanjega ministra dr. Owena visoki uradniki tega ministrstva izmenjali misli s predstavniki povabljenih organizacij, ob bližajoči se Konferenci o evropski varnosti in sodelovanju v Beogradu. Povabljeni so bili tudi predstavniki treh vodilnih dnevnih časopisov ter predstavniki drugih ministrstev.

V uvodnem nagovoru je zunanji minister dr. Owen poudaril glavni cilj detante, kar naj bi bil tudi glavni cilj konference: razvoj varnejših, in bolj odprtih in normalnih odnošajev med Vzhodom in Zahodom. 'Vedno sem bil mnenja, da ta Konferenca zadeva ne le meddržavne odnose ampak tudi stike med posamezniki in organizacijami izven vlad, kot npr. teh, katerih predstavniki ste navzoči na tem seminarju. Obširni del Zaključnega sporazuma v Helsinkiju, zlasti III. košara, nas na zapadu bolj zadeva v pogledu posameznikov kot pa vlado. Prepričan sem, da mi lahko občutno prispevamo k razvoju te konference, če imam resne stike s temi nevladnimi organizacijami in kar najširše mogočim javnim mnenjem.' Zato je bil tudi organiziran ta seminar, je nadaljeval dr. Owen, in pripomnil, da bo zunanje ministrstvo pozneje izdalo obširen dokument, ki bo obravnaval helsinško konferenco v celoti, prikazal njena sprejeta načela, kaj je bilo storjenega za njihovo izvajanje in kaj bo še treba storiti. (Ta dokument je medtem bil že izdan in bomo pozneje o njem poročali, ko ga preučimo in v kolikor nam bo prostor dopuščal).

Toda, treba si je zapomniti, da beograjska konferenca ne zadeva samo človekove pravice, je nadaljeval dr. Owen. Končni sporazum predstavlja komplicirano in delikatno ravnotežje interesov držav podpisnic, in ga je treba tretirati kot celoto. Ne smemo pozabiti, da je največja človeška pravica, pravica do življenja v miru brez strahu pred atomsko ali drugačno vojno. Z ustvaritvijo pogojev, v katerih lahko mir prevlada, bomo tudi omogočili človeškim pravicam, da bodo uspevale. Britanska vlada mora tako kot druge vlade tehtati vse fak-

torje, ki zadevajo meddržavne odnose. Pri tem so n. pr. posamezniki in nevladne organizacije v boljšem položaju, da n. pr. o človeških pravicah razpravljajo odprteje. Čeprav je prizadevnost britanske vlade za človeške pravice povsod na svetu integralen del njene zunanje politike, ostaja končno le vprašanje, na kak način vlada lahko najbolj učinkovito registrira svojo skrb, če so te pravice kršene. Ali je prav, če odprto napaderno kršitev teh pravic od strani dobro znanih kršiteljev ali je bolje, če storimo korake preko neobjavljenih stikov med vladami? Iz izkušnje vemo, da je zaupna intervencija v posameznih primerih uspešnejša od odprtega napada. Britanska vlada je pripravljena poslušati kritiko njene politike in ne bo na konferenci zapirala oči novim idejam, ki jih bo tudi sama predložila. Toda najprej je treba dognati, če Končni sporazum zadovoljujoče deluje, preden gremo naprej. Pri tem se ne mislimo spuščati v polemike s konkretnimi obtožbami, ker ne utegnemo nikamor pripeljati. To bomo držali v rezervi, če se bo recimo Sovjetska zveza upirala priznati pomanjkljivosti njenega sistema; tedaj bomo nastopili odprto in predložili dokaze.

POVABLJENI TUDI ZDOMCI

Lista organizacij, ki so bile povabljene, je obširna in zavzema vse mogoče panoge javnega življenja: od raznih inštitutov za zunanje zadeve, mirovnih organizacij, cerkvenih mednarodnih odborov, vzgojnih in študijskih ustanov, preko Amnesty International in Mednarodne komisije juristov, Britanskega inštituta za človeške pravice, Ligo za evropsko svobodo, Mednarodnega inštituta za strateške študije, Britanske turistične ustanove, Konferencije britanske industrije, delavskih sindikatov, Skupine za manjšinske pravice in univerzitetnih ustanov do Grupe za evropsko povezavo, edine organizacije zdomcev iz vzhodne Evrope, ki je bila povabljena Rastko Marčetić njen letošnji predsednik srbskega porekla, je na seminarju priznal, da je bila konfederacija, ki ji predseduje, sprva skeptična glede Helsinkija, in to spričo hipokritstva in cinizma Sovjetske zveze in ostalih komunističnih držav, ki so podpisale listino. Toda končno so spoznali, da more postati beograjska konferenca uporabna v borbi za človeške pravice v Srednji in Vzhodni Evropi kot tudi v okupiranih deželah, ki so bile na silo vključene v sovjetski imperij. Spričo tega je njegova grupa predložila zunanjemu ministrstvu dolg memorandum, ki ga bo še izpopolnila. Nato je g. Marčetić vprašal zunanjega ministra, če misli britanska delegacija načeti vprašanje prisilno vključenih dežel v Sovjetsko zvezo, vprašanje manjšin in nasilne rusifikacije, izrabo medicine in psihiatrije za uničevanje opozicije, preganjanje oseb, ki imajo družine ali sorodnike na zapadu, vprašanje Brežnjeve doktrine, s posebnim ozirom na Češkoslovaško in Jugoslavijo, vprašanje radijskih oddaj, kar je že prej načel predstavnik TIMESA.

Na ta vprašanja sta pozneje odgovarjala tako dr. Owen kot tudi predsednik seminarja, ki je zagotovil, da bodo o vsem tem govorili na seminarju. Dr. Owen je specifično odgovoril na vprašanje radijskih oddaj, ki

da so zanj "privlačen" predlog, toda jih je treba obravnavati zmerno. "Kaj se je zgodilo na Ogrskem leta 1956?" je vprašal zunanji minister; potem ko je Zapad pozival na odpor in je do tega prišlo, je isti Zapad brez moči debelo gledal, ko so Sovjeti potolkli odporne.

Spričo predlogov in mnenj, ki so jih prispevali udeleženci seminarja, je ta bil pomemben, kar so opetovano priznali predstavniki zunanjega ministrstva in ob zaključku obljubili, da bodo po konferenci povabili predstavnike istih organizacij ter jih seznanili s potekom in uspehom same beograjske konference.

Seminar pa je značilen tudi po tem, da so bili to pot zdomski politični dejavniki prvič objavljene zunanje ministrstvo kot enakopravni z ostalimi britanskimi domorodci. Njihova umerjenost in njihov realističen odnos do politične stvarnosti sta brez dvoma pri tem odigrala odločujočo vlogo.

JUBILEJ DR. AVGUSTA SFILIGOJA

Pet in sedemdeset let je 21. oktobra dočakal dr. Avgust Sfiligoj, odvetnik v Gorici in dolgoletni politični predstavnik goriške Slovenske demokratske zveze. Doma iz Brd, je že kot študent prava na padovanski univerzi leta 1926 sodeloval pri ustanavljanju tajne protifašistične organizacije in bil skupaj z Rejcem, Jelinčičem in Rutarjem član njenega vodstva. Dve leti po doktoratu, 1930 so ga fašisti aretirali skupaj z nepozabnimi Bidovcem, Milošem, Valenčičem in Marušičem, ki so bili pozneje ustreljeni v Bazovici. 1931. leta je bil obsojen na 10 let težkega zopora, a je bil marca 1935 zaradi amnestije izpuščen, čeprav še nato dve leti pod policijskim nadzorstvom. V naslednjem letu je bil spet na ilegalnem delu, reorganizirajoč protifašistično organizacijo, tudi po naročilu od prijateljev v Jugoslaviji. Ob izbruhu vojne 1940 so ga spet aretirali in konfinirali v Južno Italijo. Naslednje leto je prišel pred posebno fašistično sodišče in je bil decembra 1941 obsojen na trideset let težkega zopora. Za las je ušel smrtni obsodbi, ker mu niso mogli dokazati "špijonaže trojne obrambne črte od Trbiža do Idrije." Januarja 1944 je bil izpuščen, nakar se je podal na partizansko področje in deloval kot sodnik za civilne zadeve. Toda komunisti so ga kmalu aretirali in postavili 3. maja 1945 pred vojaško sodišče. Po 40 dneh zopora so ga morali izpustiti, ker niso našli na njem nobene krivde in ker je imel močno moralno zaslombo pri prebivalstvu. Križev pot se je nadaljeval do februarja 1947, ko je dvakrat ušel komunistični zasedi. Leta 1947 je postal soustanovitelj SDZ v Gorici in bil do 1965 njen predsednik. 15 let je bil goriški občinski svetovalec in tudi nekaj let odbornik. Avgusta 1950 je bil na ukaz De Gasperija aretirán, da prestane v zoporu 17 in pol od 30 let, na katere je bil obsojen 1941 od fašistov. Po poldrugem mesecu so ga le izpustili, toda njegov primer je moralo razpravljati prizivno sodišče v Benetkah, ki ga je decembra 1950 oprostilo, češ da "trojna obrambna črta" ni nikoli obstajala, sicer pa da se je mož upravičeno boril protifašizmu.

Njegova odvetniška kariera je seveda spričo tega trpela. Šele 1946 je lahko položil odvetniški izpit v Trstu. To pa je bil tudi dan, ko so komunisti vdrlí v njegovo stanovanje v Brdih "za končni obračun"...

Medtem ko so njegovi politični somišljeniki v Slovenski demokratski skupnosti priznavali dr. Sfiligoju njegove zasluge za narodno in demokratsko stvar, tega ni moč reči za vse ostale partnerje v Zvezi. Glasom dogovora bi moral pozneje za krajšo dobo postati deželni poslanec. Toda partijska majhneta, ki niso nikoli okusila trpljenja na svoji koži, so to preprečila in pozneje, z odobritvijo rdeče Ljubljane, odrinila goriškega prvoborca za slovensko politično svobodo v kot. Tako se je majhen narod, odn. še manjša manjšina hvaležno oddolžila svojemu političnemu vodniku, da bo mogla pozneje cviliti in tožiti, kako so jo pri tem komunisti izigrali...

Še na mnoga leta, dragi doktor, in hvala vam!

KLIC TRIGLAVA

V SALZBURGU SO SODILI WARASCHU

Tajnik Narodnega sveta koroških Slovencev, Filip Warasch, je bil 20 oktobra oproščen po tridnevem procesu v Salzburgu. Obtožen je bil, da je Gottfriedu Guettlerju izročil peklenški stroj in ga nagovarjal, naj požene v zrak glavno transformatorsko postajo v Celovcu. Čeprav je imel Warasch slab spomin, ko so ga že v Celovcu vpraševali, kje je bil ob kritičnem času, in čeprav ga je sodnik v Salzburgu vprašal, zakaj ni že prej razkril svojega alibija, na katerega ga je spomnil dr. Grilc, - - (Warasch je bil tedaj na tiskovni konferenci v Zvezi slovenskih organizacij; alibija pa v dogovoru z dr. Grilcem preiskovalnim oblastem v Celovcu ni hotel razkriti, ker ga je šef državnega tožilstva javno označil kot krivega, dasi za to ni imel nobenih dokazov; nezaupanje v koroške oblasti je povzročilo prenos procesa v Salzburg,) - - je sodišče Warascha oprostilo, le zaradi pištote, ki mu jo je dal Guettler, je bil obsojen na 300 šilingov globe. Glavna obremenilna priča Guettler se je tako zapletal v svojih izjavah, da niti tožilec ni mogel več snovati obtožbe na njegovem pričevanju. Tudi celovška policija, ki je brez pomisleka sprejela Guetterjeve obdolžitve, ko je prišel zatožiti Warascha, se je na procesu slabo odrezala. Sodnik ni posebno prijazno obravnaval pričevanje inšpektorja, ki je površno vodil preiskavo, kot da bi bile obdolžitve nestabilnega moža že zadosten dokaz. Na dan je tudi prišlo, da je Guettler ponudil svojo zgodbo o peklenškem stroju dunajskemu tedniku PROFIL za 100.000 šilingov, nato pa del zgodbe prodal KURIERJU za 10.000 šilingov, na celovški policiji pa je tudi vpraševal za 50.000 šilingov nagrade, ki je bila razpisana za odločilne informacije o bombnih napadih na Koroškem.

Warascha sta branila znani dunajski odvetnik dr. Michael Stern in dr. Franci Zwitter, ki predseduje Zvezi slovenskih organizacij. Ta je v zagovoru poudaril politično stran procesa, ki je bil zasnovan kot pritisk na Slovence. Dr. Grilc, predsednik Narodnega sveta, ni mogel nastopiti kot branilec, ker je moral pričati za Warascha. (ps)

V kiosku evropske konference v Beogradu prvi teden oktobra ni bilo na prodaj izvodov londonskega *Daily Telegrapha*, vsi izvodovi pariške *International Herald Tribune* pa so bili 7. oktobra potegnjeni iz prodaje. Očividno je bila to represalija, ker sta oba časopisa pisala o odsotni Jovanki Broz v javnem življenju.

KLIC TRIGLAVA

Prosim oproščenja, da se je v minuli številki (17. okt. 1977) v članek političnega sodelavca na 35 strani vrnila tiskarska napaka. Dijlas je bil mnenja, da je moralo biti število pobitih pod 30.000 (in ne 300.000, kot stoji tiskano.) - Pomanjkanje prostora je spet narekovalo odlog gotovih člankov, napovedanih v oktobru (Draga, newyorška zatemnitev, Kardeljev washingtonski intervju). Ur.

CIRIL ŽEBOT:

DOKUMENT AMNESTY INTERNATIONAL O RAZMERAH V SLOVENIJI

Ko je "AMNESTY INTERNATIONAL" letošnjega februarja proglasila slovenskega sodnika Franca Miklavčiča za izrednega "jelnika prepričanja," je napovedala posebno analizo njegovega primera na podlagi izvirnih besedil obtožbe, sodbe in priziva. Ta analiza je pred kratkim bila objavljena in je tu natisnjena v slovenskem prevodu iz angleškega izvirnika:

"KATOLIŠKA CERKEV V SLOVENIJI.

Protokol, ki sta ga leta 1966 podpisala jugoslovanska vlada in Vatikan, je pri vedel do večjega spoštovanja verskih pravic v Jugoslaviji, pa tudi do izboljšanja odnosov med cerkvijo in državo. Kazenski pregon duhovnikov, ki je spominjal na 50ta leta, je po tem dogodku ponehal. Toda izboljšanje v 80tih letih ni odpravilo različnih oblik preganjanja posameznih vernikov in duhovnikov. Vlada je skupno s krajevnimi oblastmi po tistem času izdala več navodil in neobjavljenih direktiv o verski vzgoji v šolah ter o ustanavljanju novih (verskih) skupnosti in cerkva. Stopnja izpolnjevanja in izboljšanja ustavnih pravic do svobode vesti, pa je spremenljiva od ene do druge jugoslovanske republike. Če pa primerjamo najnovejša poročila, ki govore o položaju svobode vesti in o preganjanju posameznih katoličanov v Srbiji, Hrvaški in Sloveniji, potem mora biti Amnesty International najbolj zaskrbljena nad to poslednjo (Slovenijo). Odnosi med oblastmi, klerom in katoliškimi intelektualci so v Sloveniji namreč dosegli novo raven, ki jo označuje preganjanje katoliške duhovščine in kazenski pregon katoliških intelektualcev v obdobju med 1975 - 1977.

NOVI ZAKONI V SLOVENIJI IN NJIHOV UČINEK NA SVOBODO VESTI, PA NA PRAVICE IN SVOBOŠČINE VERSKIH SKUPNOSTI.

Člen 174, dopolnjene ustave Jugoslavije, ki je stopila v veljavo 21. februarja 1974, jamči svobodo vesti, svobodo verskih skupnosti, da opravljajo verske obrede, pravico do verske vzgoje in šolanja, pravico sprejemati finančno pomoč družbenih skupnosti in pravico do lastnine, v mejah, ki jih postavlja ustava.

Verske skupnosti so ločene od države. Izrabljanje vere v politične namene je protiustavno. Toda s to klavzulo so jasno omejene prej navedene ustavne pravice in svoboščine vernikov, ker jo pogosto uporabijo proti verskim skupnostim, ki organizirajo kulturne sestanke, športne prireditve, pevske zборе itd.

Osnovni jugoslovanski zakon o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1953 (dopolnjen 1965), je bil ukinjen 31 decembra 1971. Republike so tedaj prejele omejeno, pa vendar do določene stopnje neodvisno zakonodajno oblast. V Sloveniji je bil novi osnovni zakon o pravnem položaju verskih skupnosti, uveljavljen v svoji dokončni obliki šele 26 maja 1976. V naslednjem so navedeni členi, katerih se dotika delo Amnesty International.

Člen 2, ki sestoji iz treh pododdelkov, jamči enakopravnost vseh verskih skupnosti v Sloveniji, pravico ustanavljati verske skupnosti in pravico opravljanja verskih obredov.

Člen 4/1 jamči pravico vseh slovenskih državljanov, do pripadanja kateri koli verski skupnosti ter svobodo vesti, kot jo jamči tudi ustava Jugoslavije (glej člen 174).

Člena 5 in 6 pa omejujeta svobodo in pravice zajamčene s členom 2 in 4, s tem, da proglašata, da je prepovedano izrabljanje vere v politične namene ter da so prepovedane take aktivnosti v verskih skupnostih, ki so označene kot aktivnosti posebnega družabnega značaja (podrobnejše pojasnilo ni dano).

Člen 10 proglašata, da smejo verske skupnosti ustanavljati samo semenišča za duhovnike.

Člen 12/4 pa proglašata pravico opravljanja verskih obredov v cerkvah in drugih primernih poslopih. Pododdelek 4, istega zakona, pa dopušča da neko cerkev zapro, za zaščito zdravja ali javnega reda.

NAVEDBE VERSKEGA PREGANJANJA IN DISKRIMINACIJE V SLOVENIJI.

Iz številnih navedb preganjanja navadnih vernikov v Sloveniji, je mogoče sklepati, da obstaja razlika med zapisanim jamstvom svobode vesti in vladno prakso. Po izjavi ljubljanskega nadškofa Jožefa Pogačnika, so se pojavili težki problemi zaradi metod, ki jih krajevne oblasti uporabljajo proti vernikom in proti delovanju verskih skupnosti v Sloveniji. Marca 1977 je nadškof javno naštel sedanje težave, s katerimi so soočeni katoličani: dolgotrajna in birokratska procedura podeljevanja uradnih dovoljenj za gradnjo novih cerkva; stalno naraščajoči pritisk v korist ateistične vzgoje v šolah; in diskriminacija pri zaposlovanju vernikov. Številna poročila iz Zahodne Nemčije, Švice in Avstrije, na primer, navajajo, da slovenskim državljanom, ki so zaposleni v tujini in pošiljajo svoje otroke v tamkajšnje katoliške šole, groze, da jim bodo odvzeti potni listi. Različni verski viri trdijo, da so slovenski katoliški duhovniki, ki se iz tujine vrnejo domov, izpostavljeni raznemu nadlegovanju, ker so pomagali pri delovanju verskih skupnosti jugoslovanskih delavcev v zahodnih državah. Po neuradnih podatkih so od leta 1973-74 pa do 1977, nad 40 odstotkov slovenske duhovščine doletele razne administrativne represalije, kot globe zaradi uvažanja verskih predmetov, s čemer naj bi bili prekršeni carinski predpisi, ali globe zaradi davčne utaje itd. Mnogi slovenski duhovniki v Zvezni republiki Nemčiji pa izjavljajo, da so postale pogosta oblika nadlegovanja razne grožnje, kot na primer obiski in zasliševanja s strani agentov tajne policije UDBe, ali pa obtožbe sodelovanja z emigrantskimi organizacijami. Vladimirju Truhlarju, bivšemu profesorju na papeški univerzi v Rimu, naj bi bili zaplenili potni list, obenem pa naj bi mu bili zagrozili z resnimi posledicami, če bi še vnaprej sovražno deloval. Zdi se da je dal povod za te grožnje Truhlarju, njegov govor ob stoletnici rojstva Ivana Cankarja, slovenskega pisatelja in intelektualca, v katerem je Truhlar komentiral omejevanje svobode vesti. (Dr. Truhlar je medtem umrl CAZ.)

URADNO STALIŠČE SLOVENSKEGA VODSTVA DO KATOLIŠKE CERKVE.

Slovenska občila, zlasti publikaciji POLITIKA in VARNOST, objavljajo po letu 1975 izjave višjih partijskih funkcionarjev o katoliški cerkvi v Sloveniji. Zdi se, da te izjave potrjujejo navedbe o represivnih ukrepih proti duhovnikom in vernikom v Sloveniji. Tako na primer je Franc Šerinc, tajnik Izvršnega komiteja Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, 24. septembra 1976, v govoru v nekdanjem koncentracijskem taborišču Ravensbrueck, kritiziral Cerkev in katoliške intelektualce ter obtožil katoliško hierarhijo v Sloveniji. Nekatere pripadnike katoliške cerkve in katoliške intelektualce je obdolžil, da kujejo zarote z idejami fašističnega izvora ter jih je označil za neo-belogardiste. Tajnik slovenske komunistične partije, Franc Popit, pa je junija 1976 izjavil, da bi katoliška cerkev utegnila podpirati kak bodoči val terorizma v Sloveniji. Podrobnosti pa niso bile navedene. Popit je tudi zatrdil, da je komunistična partija delno izpolnila svojo progresivno vlogo s tem, da je razpuščila številne pevske zборе, skupine Rdečega križa in športne kljube, ki so služili kot instrument katoliške cerkve ter ovirali delovanje političnega sistema v Sloveniji.

ZADEVA EDVARD KOCBEK

Zdi se, da je na stališče slovenskega partijskega vodstva do cerkve močno vplivala takoimenovana "Kocbekova afera".

Jeseni 1975 je Edvard Kocbek, pesnik in učitelj, ter v resnici mentor katoliške mladine v Sloveniji, objavil intervju v kulturno-literarni reviji ZALIV, ki izhaja v slovenskem jeziku v Trstu.

Kocbek, ki je poznan po svoji udeležbi v jugoslovanskem partizanskem gibanju pod vodstvom maršala Tita ter kot minister za kulturo in vzgojo v povojni Sloveniji, je govoril o masovnih pokolih, ki so se primerili leta 1945. Kocbek je navedel, da so jugoslovanski partizani pomorili 12.000 Slovencev, ki so jim jih izročile britanske in ameriške zavezniške sile. Med temi 12.000 Slovenci naj bi bili delno posamezniki, ki so se borili z nacističnimi okupacijskimi četami in delno katoličani, ki so nasprotovali komunizmu kot takemu. Zdi se, da je dal Kocbek to izjavo potem, ko se je več višjih slovenskih duhovnikov pritožilo nad ravnanjem s katoličani v Sloveniji. Kocbek pa je z drugimi nekomunističnimi člani Osvobodilne fronte, ki so se med vojno borili s partizani, ponovno izrazil slovenskim partijskim voditeljem svojo zaskrbljenost nad okrnjevanjem ustavnih pravic katoličanov. Zdi se, da slovenski katoličani smatrajo, da so jih partizani prevarili, čeprav imajo tudi oni zasluge za boj proti nacistični okupaciji. Dejstvo je, da je bila Osvobodilna Fronta v Sloveniji v mnogih pogledih pluralistično politično gibanje. Združevala je komuniste, krščanske socialiste in levo krilo Sokola, liberalne patriotske organizacije. Po Dolomitski pogodbi, februarja 1943, pa so si komunisti podredili krščanske socialiste, med katerimi so bili Kocbek, sodnik Miklavčič iz Ljubljane in časnikar Blažič.

Sokolska skupina je imela v tem času manj izdelan političen program, ker se je zanašala na različne politične filozofije, izhajajoče iz francoske revolucije. Dolomitska pogodba pa je bila odločilen dokument, s katerim so komunisti utrdili svojo politično moč in svojo avantgardno vlogo v Osvobodilni fronti. Iz Kocbekovega intervjuja je mogoče razbrati, da so komunisti igrali pomembno vlogo v odporu nacistom, da pa zaslužijo enako mero zaslug tudi krščanski socialisti. Ko se je razvedlo o pokolih vojnih ujetnikov, so mnogi krščanski socialisti zapustili Slovenijo in odšli v emigracijo. Ko je bil v ZALIVU objavljen Kocbekov intervju, je slovenski tisk začel proti njemu kampanjo, ga označil za izdajalca in obtožil da maliči zgodovinska dejstva o Osvobodilni Fronti. (DELO, 18. oktobra 1975 in 3. maja 1976, NAŠI RAZGLEDI, 20 junij 1975, NAŠA OBRAMBA, 24. oktobra 1975). Po poročilih pa je bil Kocbek tudi večkrat zaslišan in stalno nadlegovan. Tudi mu ni bilo dovoljeno, da bi v kateremkoli uradnem jugoslovanskem časopisu objavil svoj zagovor.

Viktor Blažič, katoliški časnikar pri DELU in Kocbekov učenec pa je v številki november/december 1975, tržaškega ZALIVA, objavil svoj članek. V njem je s psihološkega in verskega stališča razpravljal o individualni in narodni pravici do samoodločbe. Zapisal je, da ima vsak posameznik in narod pravico vzdrževati svoje lastne kulturne in verske tradicije. Navedel je dalje, da bo vsako prekinjanje tega razvoja sprožilo nezadovoljstvo v slovenskem narodu ter je pri tem navedel sedanje kršenje osnovnih človekovih pravic v Sloveniji.

Na osnovi tega članka je bil Blažič 11. junija 1976 v Ljubljani aretiran. Razprava proti njemu se je vršila 16. septembra na okrožnem sodišču v Ljubljani in obsojen je bil na dve leti zapor, pod obtožbo sovražne propagande. (art. 118 KZ). Po prizivu na Vrhovno sodišče mu je bila kazen znižana na 16 mesecev. Blažič je zdaj v zaporu v Dobu.

Franc Miklavčič, sodnik iz Ljubljane in pristaš Edvarda Kocbeka, je v ZALIVU objavil članek, v katerem je zagovarjal Kocbeka. Obtožnica proti Miklavčiču pa zasluži še posebno pozornost, ker jasno dokazuje ne le kršenje pristojnih členov Deklaracije Združenih Narodov o človekovih pravicah, temveč tudi kršenje osnovnih načel pravosodja.

Prva razprava proti Miklavčiču se je vršila od 12. do 15. oktobra 1976 na okrožnem sodišču v Kranju. Spoznan je bil za krivega v smislu treh točk obtožnice in obsojen na pet let in osem mesecev strogega zapor. Umaknjena pa je bila obtožba v smislu člena 314 par. 1, jugoslovanskega kazenskega zakonika, o zlorabi uradnega položaja.

Obtožba "sovražne propagande" (art. 118, pr. 2 JKZ), je zasnovana na članku, ki ga je Miklavčič objavil marca 1976 v literarni in kulturni reviji ZALIV (št. 53/53) in v njem zagovarjal Kocbekova stališča o povojnem delovanju jugoslovanske Osvobodilne fronte. Ta članek tudi analizira resnični zgodovinski in pravni kontekst izjav, ki jih je Kocbek objavil o pokolu, ki so ga

Ob koncu druge svetovne vojne izvršili jugoslovanski partizani nad 12,000mi ljudmi, ki naj bi bili belogardisti. Miklavčič v članku ne pravi niti, do so Kocbekove izjave resnične, niti ne namiguje, da bi bili uradni jugoslovanski viri v tem vprašanju nezanesljivi, temveč samo navaja zgodovinske vire, ki podpirajo zgoraj navedene izjave Edvarda Kocbeka. Na osnovi tega zaključuje, da bi morale jugoslovanske oblasti še enkrat pretresti obširno tiskovno kampanjo proti Kocbeku in stalno nadlegovanje, ki mu je bil podvržen. Miklavčič v članku tudi obuja spomine na Osvobodilno Fronto, v kateri je bil eden prominentnih, nekomunističnih članov. Za svojo vojaško dejavnost je celo prejel vrsto visokih odličij kovanj jugoslovanske vlade in je bil živa priča vojnega obdobja (1942-1945) v Jugoslaviji. Ker pa je objavil ta članek v Trstu in ker naj bi vtihotal v Jugoslavijo šest izvodov revije ZALIV, je bil Miklavčič obtožen, da je zlonamerno in neresnično prikazoval družbene in politične razmere v Jugoslaviji. Začetna kazen za ta prestop je bila dve leti strogega zapora.

Po njegovi aretaciji, 18. maja 1976, pa so proti njemu uporabili nadaljne navedbe. Kot kaže, so med preiskavo njegovega stanovanja našli njegov zasebni dnevnik in dodana je bila nova točka obtožnice. Ta mu je - na osnovi zapiskov v dnevniku od 18. decembra 1971 do 1. avgusta 1972* - očitala, da ograža teritorialno nedotakljivost in neodvisnost države (čl. 101, par. 1 JKZ). Ta del Miklavčičevega dnevnika naj bi vseboval 12 točk obsegajoč zapis idej za demokratični družbeni sistem v Sloveniji. Zdi se, da so te točke predvsem teoretičnega značaja ter da se v glavnem nanašajo na človekove in državljanske pravice in svoboščine, ki bi morale biti zajamčene vsakemu posamezniku brez ozira na njegovo politično in versko prepričanje. Toda sodišče je v prvi instanci razsodilo, da ideje, navedene v teh 12 točkah, predstavljajo politični program, katerega namen je neustavna ločitev Slovenije od jugoslovanske federacije. Sodišče je dokazalo, da je Miklavčič - čeprav dnevnika ni uporabljal v javnosti - s svojimi starimi prijatelji zasebno razpravljal o teh dvanajstih točkah. Sodišče je nadalje dokazalo, da so bili to zasebni in neorganizirani razgovori Miklavčičevih prijateljev, ki so med vojno prav tako bili nekomunistični katoliški člani Ljudske osvobodilne fronte v Jugoslaviji. Po izjavi štirih Miklavčičevih vojniš tovarišev, ki so bili poklicani kot pričevalci na razpravi, pa ideje vsebovane v dnevniku, niso zamislil Miklavčiča samega, temveč njih vseh. Kljub temu pričevanju pa je bil Miklavčič obsojen na štiri leta strogega zapora.

Tretja točka obtožnice (čl. 320, par. 1) pa naj bi bila dodana šele nekaj tednov po Miklavčičevi aretaciji, ter navaja nepooblaščen razdeljevanje priloge 2. številke

* NB. Razna tiskovna poročila, ki so navajala, da je ta obtožnica zasnovana na 15 zvezkov obsegajočem Miklavčičevem dnevniku, ki zajema obdobje od leta 1939 - 1976, so bila zmotna.

Monakovska *Hrvatska Zora* je v zadnji številki v celoti objavila dr. Sirčev članek iz avgustovskega *KT* in obljubila odgovor v decembru

jugoslovanskega tednika VARNOST, ki ga izdaja slovensko notranje ministrstvo, Kocbeku in nekaterim drugim njegovim znancem. V tej prilogi VARNOSTI naj bi bil objavljen govor Mitja Ribičiča, visokega partijskega funkcionarja v Jugoslaviji. Obtožnica navaja, da je bila ta številka državna tajnost, katere ne bi smeli dobiti v roke ljudje, ki bi lahko resno škodovali ugledu Jugoslavije. Zdi se, da se to nanaša na Kocbeka, ki je bil v času, ko je prejel ta dokument, že pod stalnim policijskim nadzorom ter so proti njemu že pripravljali obtožnico, ker je v intervjuju za ZALIV govoril o pokolu Slovencev leta 1945. Kar pa se tiče zaupnega značaja tega dokumenta, je - kot poročajo - direktor centralne ljubljanske knjižnice, izpovedal nasprotno.

Skupno kazen, osnovano na vseh treh točkah obtožnice, 5 let in 8 mesecev zapora, ki jo je izreklo okrožno sodišče v Kranju 15. oktobra 1976, je Vrhovno sodišče na drugi priziv, znižalo na 2 leti in 6 mesecev. Zanimivo je seveda, da je bil Miklavčič obsojen za "zločin" ki naj bi ga zagrešil Kocbek, ko je izrekel svoje mišljene o pokolih leta 1945. Kocbek sam pa ni bil zaprt, pravtako tudi ne druge štiri osebe, ki so na razpravi priznale, da se tudi one strinjajo z idejami, ki so navedene v Miklavčičevem dnevniku in ki so bile obravnavane na njihovih domovih.

POVZETEK

Dokazni material zbran v tem dokumentu o verskem preganjanju v Sloveniji in o aretaciji dveh katoliških intelektualcev, Miklavčiča in Blažiča, kaže na odločno stališče, ki ga je vlada zavzela proti svobodi izražanja in vesti, ki ju jamči jugoslovanska ustava, pa tudi novo uvedeni zakoni v Sloveniji. Ti novi verski zakoni, niso spremenili vladne prakse, čeprav so na prvi pogled liberalnejši od prejšnjih. V luči najnovejših poročil je treba ugotoviti prav nasprotno, da vse bolj raste pritisk na katoliško prebivalstvo Slovenije, zlasti pa na tiste posameznike, ki se kritično izražajo o omejevanju verskih svoboščin in o partizanski dejavnosti med in po drugi svetovni vojni.

Ukrepi, ki jih je slovensko pravosodje podvzelo proti Miklavčiču in Blažiču, ki sta samo izvajala svojo pravico do svobode izražanja, kot jima jo jamči jugoslovanska ustava, zato povzročajo resno zaskrbljenost Amnesty International."

IZREDNI POMEN

Kot je razvidno iz gornjega dokumenta, je "Amnesty International" postavila Miklavčičev primer v širši okvir analize razlik med ustavnim in pravnim položajem cerkva v Jugoslaviji na eni strani in dejanskim režimskim postopanjem s slovensko Cerkvijo, njenimi duhovniki in verniki na drugi strani. Pomembnosti tega zajetnejšega prikaza razmer v Sloveniji od strani tako nepristranske in ugledne mednarodne ustanove kot je "Amnesty International" ni mogoče precenjevati. Zato je ta dokument zaslužil, da je v celoti objavljen tudi v slovenščini - v jeziku dežele in ljudi, za katere gre.

MITI IN RESNICA O SLOVENSKI ZGODOVINI

4.

"Domače" plemstvo

Ko govorim o "domačem" plemstvu, imam v mislih tuje, predvsem nemško plemstvo, ki se je zlilo s karantanskim plemstvom v novo, vendar tako, da je nemštvo tujega plemstva prevladovalo nad slovenskim značajem karantanskega.

Najprej nekaj o tem, kedaj so se prvi nemški plemiči naselili po slovenski zemlji. Ko uporabljam izraz nemški plemiči, gre predvsem za Bavarce in Franke, manjza Švabe in Sase. Prvi vir o podelitvi slovenske zemlje kakemu tujerodcu je darovalna listina iz leta 822. Tega leta je neki Matheri podelil freisinšemu škofu svoja posestva med Trušnjami in Grebinjem, to je na južno-vzhodnem Koroškem. Nato pa jih je prejel od škofa nazaj kot fevd. Drugi vir pa je iz leta 824 in pravi, da je cesar Ludvik Pobožni podelil oglejskemu patriarhu "in finibus Sclavinie in loco, qui dicitur Zellia manentes viginti" Franc Kos je to prevedel z "20 kolonov v Celju na Slovenskem," dočim, mislim, da ima bolj prav B. Grafenauer, ko pravi, da gre za posest z dvajsetimi kmeti v Ziljski dolini, ne pa za dvajset kolonov v Celju. Še pomembnejše pa je, da ta listina le potrjuje že prej izvršeno daritev. Furlanski mejni grof Kadolaj, ki je kot cesarski namestnik nadzoroval od leta 799 do 819 ozemlje, ki je segalo na severu do Drave, torej tudi tisti del Karantanije, ki se je nahajal južno od Drave, je prvi dal v fevd oglejskemu patriarhu tisto posest z dvajsetimi kmeti. Njegov naslednik Balderik pa je to daritev ponovno potrdil. Prvotna daritev se je torej morala izvršiti med letom 799 in 819, to je po Kadolajevem nastopu službe leta 799 in pred njegovo smrtjo 819, ko je bil na bojnem pohodu proti Ljudevitu Posavskemu. Ker sta to prvi listini o tujem razpolaganju s slovensko zemljo in ker sovpada z uporom Ljudevita Posavskega, večina slovenskega zgodovinarja smatra, da se je naseljevanje nemškega plemstva začelo takoj po uporih, in kot posledica Ljudevitovega upora. Čeprav imata ta dva dokumenta še drugo zgodovinsko značilnost, in se bom k njima še povrnil, se trenutno zadržimo pri vprašanju o naselitvi nemškega plemstva. Po mojem ne smemo izključiti možnosti bolj zgodnje naselitve, to je pred Ljudevitovim uporom, dasi nimamo zato pisanih virov. V mislih imam namreč tri možnosti.

Tri možnosti rane nemške naselitve

Prva taka prilika je bila takoj po bavarski pomoči proti Obrom, torej okoli leta 741. Iz virov vemo le to, da je Borut moral dati talce, med njimi tudi svojega sina in nečaka. Nič pa ne vemo, ali so morali Karantanci

plačati ali plačevati tribut, ali je ostal nekateri bavarski oblastnik s svojo četo v Karantaniji in ali je v tej zvezi dobil kateri bavarski plemič kakšno posestvo na karantanskih tleh. Verjetno se to ni zgodilo, vendar ne smemo take možnosti že kar vnaprej izključiti.

Druga možnost sovpada z dobo prvega misijonarja. V petdesetih in šestdesetih letih osmega stoletja se je mudilo lepo število bavarskih misijonarjev med Karantanci. Med njimi je bil tudi škof Modest, ki je posvetil prve tri cerkve, Gospo Sveto, kjer je nekaj bilo rimsko središče dežele Virunum, Sv. Petra na Lurnskem polju, zapadno od Špitala, in cerkev "ad Undrimas," ki je bila v gornji dolini reke Mure. Zelo verjetno so te prve krščanske postojanske prejele zemljo od karantanskega kneza, kakor tudi od raznih pokrajinskih knezov, da so se lahko stanu primerno preživljale. Ali ni verjetno, da so ti misijonarji pripeljali s seboj obrtnike, ki so zgradili cerkve, in plemiče, ki so upravljali njihovo imetje? Conversio nam pove, da se je mudil pri Hotimirju njegov boter Lupo. Ali ni zato možno, da je Hotimir pripeljal s seboj tudi kakega bavarskega prijatelja-plemiča in mu podaril kakšno karantansko posestvo? Nič ne vemo, ali je bil Hotimir poročen, ali pa ne. Milko Kos (Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Razprave znanstvenega društva v Ljubljani, št. 11, Historični oddelek, št. 3, Ljubljana, 1936) predpostavlja, da je bil Hotimir le okoli deset let star, ko je bil poslan na Bavarsko kot talec, vrnil pa se naj bi bil kakih deset let pozneje. Ali ni možno, da se je Hotimir na Bavarskem oženil? V tem slučaju je ravno tako verjetno, da je njegovo ženo spremljal kak sorodnik, ki mu je nato Hotimir podaril kakšno večje ali manjše zemljiško posestvo.

Tretja možnost pa je bila leta 722, ko je bavarski vojvoda Tasilo zadušil poganski upor. Že preje, še za življenja Hotimirja, sta izbruhnili dva manjša poganska upora; bila pa sta hitro zadušena. Po tretjem in največjem, ki je izbruhnil po Hotimirjevi smrti, je poganska stranka zmagala in pregrala vse duhovnike, tako da je Karantanija ostala več let brez vsakega duhovnika. Šele 772 je Tasilo premagal pogansko stranko in postavil Valtunka za kneza. Nič ne vemo, ali je bil Valtunk Borutovega rodu ali pa sin kakega drugega velmoža. Karantanci so sicer še nadalje ohranili svojo samoupravo, vendar iz virov ni razvidno, ali v istem obsegu, ali pa v okrnjeni obliki. Ker so Bavarci premagali upornike, zato je tudi verjetno, da je takrat nekaj bavarskih plemičev dobilo karantanska posestva. Viri o tem ne poročajo. Razmere po uporih zavisijo od tega kako se je upor končal. So se pogani borili do konca, ali pa so se predali, ko so jim zmagovalci zagotovili gotove komesije? V prvem primeru je bil to boj na življenje in smrt in je le malo število poganov preživelo morijo. Še te pa so zmagovalci smatrali za svoje sužnje ter jih uporabljali za svoje pridvorne hlapce ali pa jih celo prodali v sužnjost. To bi bila rešitev v duhu osmega stoletja. Z ozirom na to, da so Bavarci pustili Karantancem domačega kneza in samoupravo, pa bi se dalo sklepati na bolj milo rešitev, ki pa ima zopet lahko polno variant. Ena od teh

bi bila, da so voditelji upora, pokrajinski knezi in drugi velmožje, izgubili svoja posestva, dočim so se svobodnjaki vrnili v svoje soseske. Lahko je tudi, da je knez, ali pokrajinski knez, skušal soseske, ki so se posebno odlikovali v uporu, kaznovati s tem, da jih je ekonomsko podredil svoji oblasti ali pa jim naložil nov tribut. Vsaka rešitev, razen najmilejše, ki bi zajamčila upornikom isti politično-gospodarski položaj, kakršnega so imeli pred uporom, bi imela kot posledico zaplajenje vsaj dela uporniške zemlje. To bi zadelo predvsem tiste, ki so imeli svoje lastne dvore, torej pokrajinske kneze in velmože.

Ostane vprašanje, kdo se je okoristil z zaplenjeno zemljo. Cerkev je bila gotovo odškodovana za vse, kar so ji uporniki vzeli in uničili. Karantanski knez pa ji je verjetno pridal še kaj povrh. Ali ni možno, da so takrat nekaj uporniške zemlje dobili tudi bavarski plemiči, ki so pomagali zadušiti upor? Toliko bolj verjetno, če so se uporniki borili do konca, brez predaje. Gotovo pa si je prisvojilo krščansko karantansko plemstvo uporniške dvore. To je bila najlepša prilika, da je karantanski knez povečal svoje imetje, s tem pa tudi svojo oblast. Bila pa je ugodna prilika tudi za pokrajinske krščanske kneze in velmože, da so si povečali svojo posest, upornike pa prodali, ali pa so si jih podredili kot novo delovno silo. Ne glede na to, ali je kateri bavarski plemič takrat dobil kakšen kos uporniške zemlje - te možnosti vsekakor ne smemo izključiti - pa smemo čisto pravilno sklepati, da je poganski upor doprinesel k nadaljnji stratifikaciji karantanske družbe, pri tem pa posebno pomnožil zemljiško posest višjega plemstva.

Tri različne dobe karantanske samouprave

Možnost torej obstoja, da so se bavarski in frankovski plemiči naselili po slovenski zemlji že pred uporom Ljudevita Posavskega. Ljudevitov upor pa je odprl vrata nastežaj tujemu naseljevanju in s tem dokončno utrdil frankovske politične in ekonomske pozicije v Karantani in v Grofiji ob Savi. Že v prvem delu tega spisa sem zavrnil trditve, da je z Ljudevitovim uporom prenehalo obstojati slovensko plemstvo. Danes se vračam k Ljudevitovim uporu in se bom pridružil bolj zmerni interpretaciji upora samega kakor tudi njegovih posledic. Po mojem mnenju večina slovenskih zgodovinarjev, vendar ne vsi, preveč poudarjajo pomen Ljudevitovega upora. Po njihovem je ta končal karantansko samoupravo in radikalno, nekako kar čez noč, uvedel novi frankovski socialno-politični red. Nočem zanikati zgodovinskega pomena Ljudevitovega upora, podčrtati pa želim milejšo obliko posledic tega upora na socialno-politično strukturo nove frankovske karantanske grofije. Še več, nakazati želim, da bavarsko-frankovski sistem že pred uporom pologoma in postopoma napreduje, dokler ne spremeni Karantanije v frankovsko enoto. Če bomo gledali na Ljudevitov upor s stališča tega postopnega napredovanja bavarsko-frankovske oblasti, bomo tudi razumeli posledice tega upora.

V tej zvezi je vazno, da lahko že pred Ljudevitovim uporom razlikujemo tri različne vrste karantanske

samouprave, od katerih ima vsaka naslednja nekoliko manj avtonomije. Prva se je začela s priznanjem bavarske, pozneje frankovske nadoblasti okoli leta 741, ko je zaprosil Borut Bavarce za pomoč proti Obrom. Ta dogodek je veliko bolj važen in tudi veliko bolj usoden za slovensko zgodovino kakor pa Ljudevitov upor. Brez leta 741, ne bi bilo leta 820 in 828. Ta prva doba karantanske samouprave sega okoli 741, pa do zadušitve velikega poganskega upora leta 772 ter je najbolj široka in svobodna. Po letu 772 vlada Valtunk še kot knez, ki je bil direktno podložen kralju oziroma cesarju. Ta morda nekoliko manj svobodna druga doba se konča okoli 796, ko je bila Karantanija vključena v vzhodno prefekturo. Tretja doba, ko vzhodni prefekt že posega v notranje razmere Karantanije severno od Drave, furlanski prefekt pa južno od Drave in v gornjem Posavju, se konča leta 820, za gotovo pa 828, ko je postala Karantanija navadna upravna enota frankovske države. Karantanska samouprava se konča, kneza zamenja frankovski grof. To postopno naraščanje frankovske oblasti potrjujejo tudi zgodovinski viri.

Naš najvažnejši vir, *Conversio*, govori skupaj na enem mestu o knezih Borutu, Gorazdu in Hotimirju, in to v četrtem poglavju. V petem se dotakne velikega poganskega upora in pove, da je knez Valtunk po njem zaprosil pri škofu Virgilu za nove duhovnike. Šele v desetem poglavju govori o zmagi nad Obri in v tej zvezi pove, da je cesar po zmagi imenoval za upravitelje vzhodnih pokrajin mejne grofe, prvega Goterama, nato pa Verinharja, Alбрика, Gotfrieda in Gerolda. Pod temi grofi pa so bili domači knezi Pribislav, Semika, Stojmir in Edgar. Po teh knezih, nadaljuje *Conversio*, pa so dobili deželo v upravo bavarski grofje Helmvin, Albgar in Pabo. Da gre tukaj za Karantanijo, vidimo tudi iz povzetka iz *Conversio* (*Excerptum de Karentanis*).

Conversio torej jasno razlikuje med prvimi knezi, Borutom, Gorazdom in Hotimirjem, katerim pozneje še posebej prida Valtunka, na eni strani, ter Pribislavom, Semiko, Stojmirom in Edgarjem na drugi. Prvi so direktno odgovorni, sprva bavarskim knezom, nato pa frankovskim kraljem in cesarjem, drugi pa so odgovorni upravitelju vzhodnih pokrajin oziroma vzhodnemu prefektu. Nič pa ne pove *Conversio*, ali so bili zadnji knezi Borutovega rodu, ali potomci Valtunka, niti ali sta bila Valtunk in Borut istega rodu, in ali so bili zadnji knezi med seboj v kaki sorodstveni zvezi. *Conversio* tudi ne navede nobene letnice, kdaj so mejni grofje začeli upravljati vzhodne dežele, niti kdaj so vladali karantanski knezi.

Da to doženemo, moramo poklicati na pomoč druge dokumente. Logično je, da Goteram ni mogel postati upravitelj vzhodnih pokrajin, dokler niso Franki premagali Obrov, torej ne pred letom 796. Za Gerolda lahko ugotovimo, da je bil upravitelj do leta 831 ali 832. Doba vzhodnih mejnih grofov, ki jih *Conversio* navaja, torej traja od 796 do 832. Med to dobo, to je od leta 796, so morali vladati zadnji karantanski knezi, in najdalje do 828, to je do časa, ko so Franki reorganizirali vzhodne pokrajine radi Bolgarske nevarnosti. Takrat vemo za sigurno, da je Karantanija že grofija. Lahko pa je zadnji

knez vladal le do leta 820, to je do Ljudevitovega upora. Vprašanja, do kdaj je vladal zadnji karantanski knez, ali do 820. ali do 828. se bomo dotaknili pozneje. Predno pa zaključim, naj omenim še kneza Inka.

O knezu Inku

Pred kratkim smo brali v zamejskem tisku, da je Inko ali Ingo bil zadnji karantanski ali slovenski knez. Conversio ne imenuje Inka med karantanskimi knezi. Zgodovinarji zato mislijo, da je zgodba o Inku poznejša interpolacija v tekst Conversije, ali pa gre tukaj za pokrajinskega kneza z razliko od Karantanskega. Na interpolacijo, morda celo originalno, da misliti vsebina zgodbe o Inku, ki je povabil sužnje-kristjane in jih pogostil po gosposko, dočim je ravnal s povabljenimi velmožmi-pogani poniževalno. Gotovo pa je, da Inko ni bil niti karantanski knez, še manj pa zadnji.

Radikalna rešitev

Ker nam noben vir ne navaja, kdaj je zamenjal frankovski upravitelj zadnjega karantanskega kneza Edgarja (ali Etgarja). so se morali slovenski zgodovinarji odločiti ali za leto 820 ali pa za čas med letom 820 in 828. Večina slovenskih zgodovinarjev meni, da je Edgar nehal vladati leta 820, to je za časa Ljudevitovega upora, vendar priznava, da se je to lahko zgodilo tudi pozneje. Vsi, ki zagovarjajo leto 820, z njim pa tudi radikalno rešitev, imajo na svoji strani nekaj močnih dokazilnih razlogov.

Frankovski letopisi (Annales regni Francorum), na primer, pravijo, da je frankovska vojska na povratku leta 820 pokorila Kranjce in tisti del Karantancev, ki se je pridružil Ljudevitu. Nadalje, ko govori isti vir o letu 822, se lahko razvidi iz njega, da ni bilo Karantancev med zastopniki Slovanov, kateri so živeli na vzhodu frankovske države in so se tega leta prišli poklonit cesarju Ljudevitu Pobožnemu v Frankfurt. To naj bi pomenilo, da Karantanci takrat niso več imeli avtonomnega položaja. Končno naj bi že omenjeni darovalni listini iz leta 822 in 824 potrjevali, da so Franki po svoji zmagi nad Kranjci in Karantanci leta 820 začeli razpolagati tudi z njihovo zemljo. Radi teh argumentov so nekateri slovenski zgodovinarji, še bolj pa narodni buditelji 19. stoletja, prišli do znanega radikalnega zaključka, da se je takrat končala karantanska samouprava z vsemi že omenjenimi težkimi posledicami; karantanskega kneza je zamenjal frankovski grof, njegova zemlja in zemlja pokrajinskih knezov in drugih upornikov pa je postala lastnina frankovskega cesarja. S tem pa je bilo konec slovenskega plemstva.

To zveni zelo logično in prepričljivo. Vendar bomo videli če nekatere vire bolj natančno analiziramo, da nikakor ne potrjujejo gornjih radikalnih zaključkov. V resnici nam viri nič ne povedo, kaj se je zgodilo s karantanskim knezom, kaj z upornimi pokrajinskimi knezi ali z drugimi uporniki in kaj z njihovimi družinami. Viri niti ne povedo, kdaj in zakaj je nehal vladati Edgar.

Manj radikalna razlaga

Gornje vire pa je možno razlagati tudi manj radikalno in to ne glede na to, ali je Edgar prenehal vladati leta 820, ali pa nekaj let pozneje. Tudi sam se nagibam k zaključku, da je morda res bil odstavljen že od leta 820. To pa še ne pomeni, da se strinjam tudi z drugimi zgornjimi zaključki. Če vzamemo v poštev vse vire, ki jih imamo na razpolago, posebno, pa če primerjamo položaj, kakršen je bil ravno pred uporom, to je okoli leta 820, s položajem, ki si ga lahko ustvarimo s pomočjo virov za dobo okoli leta 900, to je prav pred veliko madžarsko zmago nad bavarsko-karantansko vojsko pri Bratislavi leta 907, potem se odkrijejo šibke strani gornje radikalne razlage, pridobi pa teza, da so bile posledice Ljudevitovega upora bolj mile, kot se navadno sklepa.

Ze če preberemo natančno najvažnejši vir o tem, to je Frankovske anale, bomo videli, da se Ljudevitu niso pridružili vsi Karantanci. Vir pravi, ko so se vračale domov tri armade, so se Kranjci, ki so prebivali ob reki Savi in takorekoč mejili na Furlanijo, podali furlanskemu prefektu Balderiku. Nato nadaljujejo dobesedno "idem et pars Carantanorum, yuae ad Liudewiti partes a nobis defecerat, facere curavit." (ravno tako je napravil tudi (tisti) del Karantancev, ki je od nas odpadel in se pridružil Ljudevitu). Kar je za nas važno je to, da pravi vir, da se je del Karantancev priključil Ljudevitu. Torej je bil le del karantanske zemlje zaplajen in le del velmož je bil pokončan. Verjetno je vodil upornike karantanski knez, vendar tudi to ni samo po sebi umevno. Ker se niso vsi Karantanci udeležili upora, bi lahko sklepali, da sta obstajali dve stranki; ena je bila za upor in za zvezo z Ljudevitom, druga pa je temu nasprotovala. Zelo verjetno je drugo stranko podpiral tudi misijonski škof in frankovska duhovščina ali vsaj duhovščina, ki je bila pod frankovskim vplivom, kakor tudi morebitni frankovski plemiči in odposlanci. Karantanski knez je bil zelo verjetno kaznovan, ne glede na to, ali se je udeležil upora ali ne. Od tega je bila lahko odvisna bolj stroga ali pa bolj mila kazen. Če se knez ni udeležil upora, so ga Franki še vedno lahko smatrali za krivega ker ni storil vsega, da bi upor preprečil. Ko ugibamo, kaj se je z njim zgodilo, se zato pojavi cela vrsta možnosti. Knez je lahko "izginil", lahko je bil le odstavljen, lahko pa so njegovo oblast ponovno in še bolj omejili, kot so to že storili v preteklosti, čez nekaj let pa so kněžji položaj popolnoma ukinili v zvezi z reorganizacijo obrambe vzhodne meje. Kot rečeno, ne vemo, kakšne so bile posledice in o tem lahko le ugibamo.

Nekako okoli leta 830 pa se je začel uveljavljati novi frankovski red. Karantanskega kneza Edgarja je zamenjal grof Helmwin, o katerem vemo le malo, le toliko kolikor ga omenja Conversio. Temu je sledil Albgar, temu pa Pabo. Zadnji se večkrat omenja tudi v virih, tako leta 844, 845, 847, 859, in 861, leta 860 ga je pregnal Karlman, sin vzhodnofrankovskega kralja Ludvika Nemškega, ker je hotel sam upravljati Karantanijo. Torej le kakih trideset ali štirideset let so

Karantanijo upravljali grofje, nato pa indirektno ali direktno zadnji Karolingi; to je Karlman, nato njegov nezakonski sin Arnulf, ko pa je ta postal najprej vzhodno-nemški kralj, nato pa cesar, mu je sledil njegov sorodnik Liutpold, ki je padel kot poveljnik bavarsko-karantanske vojske v boju z Madžari leta 907. Čeprav so zadnji Karolingi in nato Liutpoldinci vladali nad Bavarsko in Karantanijo, je Karantanija vendarle ohranila svojo lastno upravo.

Ko so frankovski grofje prevzeli upravo Karantanije, so začeli naseljevati svoje, to je bavarske in frankovske grofe in plemiče. Tako so nastale po Karantaniji in po Kranjski nove upravne enote, grofije, ki so še po smrti svojih prvih grofov daljši ali krajši čas nosile njihova imena. To vemo zato, ker že od konca devetega stoletja dalje navajajo darovalne listine imena teh grofij. Seveda vemo za njihova imena, o njihovem obsegu pa lahko le ugibamo. Ali ni možno, da so nastale na ozemlju starih pokrajinskih knježevin? Vendar tudi to je vprašanje, ki ga bo zelo težko razrešiti.

Primeri Trdogoja in Witagowa

Seveda niso vseh pokrajinskih knezov zamenjali grofje tujci. Nekaj karantanskega višjega plemstva se je ohranilo in so sami postali frankovski grofje. V tej zvezi imam v mislih dva imena, Trdogoja in Witagowa. Prvo je očitno slovenskega izvora, za drugo pa se je dolgo mislilo, da je tudi, vendar so nove raziskave pokazale, da to ne drži; njegovo ime pa je vseeno važno za slovensko zgodovino.

Trdogoj je vsekakor slovenskega porekla. Viri prvič omenjajo njegovo grofijo leta 1023 in 1025. Trdogoj je bil takrat že mrtev, kar se razvidi iz Liber confraternitatum Salisburgensis vetustior, v katero so vpisovali imena oseb, ki so živela med letom 784, ko so knjigo pričeli in do leta 907, ko je prenehala. Obe letnici, ki omenjatanjegovo grofijo, sta v zvezi z dvema darilnima listinama. S prvo je cesar Henrik II podelil samostanu v Goessu, jugozahodno od Leobna, svoje posestvo, ki je bilo v muriškem okraju (in pago qui vocatur Muriza) in v grofiji grofa Trdogoja (in comitatu vero qui nuper fuit Turdogowi comitis); z drugo pa je kralj Konrad II podelil sto kmetij s podložniki Beatrici, soprogi karantanskega vojvode Adalberona Eppensteinskega, ki ga bomo še večkrat srečali v zvezi s sinom sv. Heme. Iz obeh listin razvidimo, da je bila Trdogojeva grofija v muriški dolini, severno od Brucka, na današnjem Gornjem Štajerskem, in da je bila precej velika.

Witagowo pa je dobil od vzhodnofrankovskega kralja Ludvika Nemškega leta 859 obširna posestva v admontski dolini na Gornjem Štajerskem. Franc Kos je v drugi knjigi svojega Gradiva sicer previden, ko pravi, da je Witagowo (Uuitagouuo) najbrž slovenske krvi. Čeprav o pravilnosti nekoliko dvomi, se vendar odloči za Vitogoj, slično kot je namesto Turdagauuo ali Turdagawo pisal Trdogoj. Tudi Witagowovo ime se nahaja v Liber confraternitatum Salisburgensis vetustior, kjer je še

mного drugih slovenskih imen, kar kaže, da so Slovenci takrat pogostoma prihajali v Salzburg. Ta slovenska ime na so važna, ker so po letu 828 edini dokaz, da je nekdo slovenskega porekla. Le o plemičih, ki imajo slovenska imena, smemo sklepati, da so slovenskega porekla. Mnogo slovenskih plemičev je že uporabljalo nemška imena in jih zato ne moremo ločiti od nemških, razen če jih viri posebno omenjajo, da so slovenskega rodu. Tak primer je zadnji karantanski knez Edgar, ali neki Baaz po rodu karantanski Slovenec (Baaz de genere Carontania Sclavaniorum), ki je leta 830 podelil freisinški cerkvi svoje posedovanje imetje s podložnimi ljudmi. Vendar je tudi na videz slovensko ime lahko včasih varljivo in je treba previdnosti. Kot smo videli, se starejši Kos ni obotavljal pri Turdogowo (ali tudi Turdagauuo), da je to slovenski Trdogoj, ali pri Deblegauuuu, da je to Debelogoj. Ni pa bil čisto siguren pri Witagowu, in je imel prav. Nova raziskovanja so pokazala, da je bil grof Witagowo pripadnik najvišjega frankovskega plemstva in je njegov rod imel posestva v Porenju in Reciji. Ko govorim o novih raziskovanjih imam v mislih posebno glavno delo Michaela Mitterauerja, Karolingische Markgrafen im Suedosten: Frankische Reichsaristokratie und Bayerischer Stammsadel im oesterreichischen Raum (Karolinški mejni grofje na jugovzhodu: frankovska državna aristokracija in bavarsko rodovno plemstvo), izdano na Dunaju leta 1963; ter drugo delo istega pisatelja, ki pa mi ni bilo dostopno, ga je pa uporabljal Grafenauer (glej rodoslovno preglednico na koncu drugega zvezka njegove Zgodovine iz leta 1965).

Za nas ni tako važno, da Witagowo ni bil slovenskega rodu, važno pa je, da se je njegova hči Tunza poročila s karantanskim plemičem Jurjem (Georgius), ki je bil slovenskega porekla. Ob poroki ji je njen brat Heimo, ki je bil točaj kralja Arnulfa podelil za doto posestvo nad Verbskim jezerom. Tunzina poroka pa je važna v več ozirih. Potrjuje, da se je ohranilo karantansko višje plemstvo, da novo višje frankovsko plemstvo ni bilo zaprto, temveč je dovoljevalo medsebojno ženitev, in končno nam služi kot konkreten dokaz, da se začne že v devetem stoletju zlivanje med starim slovensko-karantanskim plemstvom in novim frankovsko-bavarskim, iz katerega se s časom razvije novo domače plemstvo mešane krvi, vendar nemško usmerjeno, ker je taka tudi višja svetna in cerkvena oblast.

Gornji primeri niso osamljeni. V virih lahko odkrijemo še dodatne. Še več pa je bilo takih, o katerih nimamo nobenih dokazov, ker ni dokumentov, ali pa je v njih karantansko-slovensko poreklo zabrisano, ker so Karantanci, kot smo že omenili, vedno bolj prevzemali nemška ali druga krščanska imena, namesto slovenskih, ker so se jim zdela poganska. Drugi razlog pa je bil v tem, da so bila nemška imena privlačna, kot imena uspešnih zmagovalcev in kolonizatorjev, ki jih je blagoslavljala tudi Cerkev. Upajmo, da bo delo, ki ga je Mitterauer začel, in slična dela, prineslo še več jasnosti in bo v bodočnosti lažje razpravljati o tej silno važni dobi slovenske zgodovine.

(Bo še)

OD MESECA DO MESECA

TITO BREZ JOVANKE

Komaj se je vrnil s Kitajske, je Tito 10. septembra brez Jovanke z velikim pompom prišel v Split, se v triumfalnem spredu peljal z letališča mimo Dioklecijanove palače v rezidenco in 11. septembra v luki pregledal jugoslovansko mornarico. Ta se ponaša s patrolnimi čolni, podmornicami, raketnimi čolni in raketnimi topovnjačami, ki so zgrajene doma in za katere pravijo, da imajo veliko rušilno silo. Mornarica slavi 35-letnico svojega obstoja, kar so občila gonila ves mesec in ob tej priložnosti prinašala otročje herojske članke o njeni bojni pripravljenosti.

KADAR IN JELEN

Iz Splita se je Tito 15. septembra odpravil na Belje. Nastanil se je v lovskem dvorcu gozdno-lovskega posestva Tikveš, kjer je naslednjega dne ustrelil velikega jelena. V dvorcu je od 22. do 24. septembra gostil madžarskega partijskega voditelja Janoša Kadarja, ki je prišel na prijateljski obisk.

TITO V ZAGREBU

Korejsko-kitajske navade pompozni triumfalnih potovanj so se nadaljevale, ko se je Tito 26. septembra odpeljal z vlakom iz Osijeka v Zagreb in se z zagrebškega kolodvora peljal v vilo Zagorko po ulicah, ob katerih se je trlo pozdravljajočih občanov.

Na slavnostni seji Centralnega komiteja ZKH 27. septembra, ki so jo priredili za 40. letnico hrvaške partije, je imel Tito govor, v katerem se je spominjal na stare čase in poudarjal enotnost. Isto je bolj na kratko in bolj povedal v zdravici na kosilu, ki ga je po seji priredila predsednica Centralnega komiteja ZKH Milka Planinc. Na njen pozdravni slivospev je odgovoril Tito in med drugim dejal:

"Oni, ki niso toliko seznanjeni z našim bojem, se čudijo, kako smo mogli takorekoč iz nič ustvariti vse to, kar smo naredili... Moram reči, da se tudi sam včasih čudim, kako smo vse to dosegli. Dosegli pa smo zato, ker smo bili enotni. Med vojno ni bilo navzkrižij med komunisti... Tudi v razvoju samoupravljanja mora še v večji meri priti do izraza delo komunistov, komunisti si morajo prizadevati za utrjevanje samoupravljanja, zagotavljati, da bo imelo pravilno ideološko smer."

Potem se je Tito spomnil, kako "se je komunistična partija pravzaprav najbolj kalila v naši armadi - da bi postala množična, da bi bilo članstvo čimbolj zavedeno." To nalogo so opravljali komunisti v politodelkih, ki so hodili od enote do enote in ideološko delali. Zato bi bilo dobro, da bi se tudi zdaj ozrli nazaj, s čemer bi zagotovili "čim večje uspehe pri utrjevanju bratstva in enotnosti. Morda se zdi nekaterim odveč nenehno govoriti o bratstvu in enotnosti. Vendar to ni in ne sme biti nikoli odveč, saj je nenehno aktualno. Za bratstvo in e-

notnost si moramo prizadevati z vsemi silami." Pred zaključkom je Tito pozval komuniste same k enotnosti rekoč: "Na ulicah se lahko zbere na stotisoče ljudi. Vendar nihče ne bi mogel zagotoviti, da bi bili ti ljudje tako radostni, če nam ne bi zaupali in če ne bi verovali v vse, kar smo do danes dosegli. Ne razočarajmo ljudi z medsebojnimi trenji. Moramo biti enotni! Zveza komunistov mora biti enotna."

Iz Zagreba se je Tito slovesno odpravil 30. septembra; na poti na postajo so ga spet pozdravljale množice, ki so tako že tretji dan postavale na ulicah, namesto da bi bile na delu. Tudi na postajah ob progi proti Beogradu so zbrali občane, da bi videli in pozdravili Tita, ki se je peljal mimo. Jovanke ni bilo z njim. Ob oknu je z njim stala Milka Planinc.

TITO V KARADJORDJEVU

Titov dvor je 30. septembra zasedel rezidenco v Karadjordjevu, posestvu v Vojvodini. Tam je Tito 4. oktobra sprejel sekretarja italijanske KP Enrica Berlinguerja, ki je bil nekaj dni na obisku pri ZKJ in se je pogovarjal z Aleksandrom Grličkovom in Stanetom Dolancem.

SEJA PREDSEDSTVA

V Karadjordjevu, kjer je predsedstvo ZKJ 1. decembra 1971 počistilo s hrvaškim nacionalizmom, je imelo predsedstvo ZKJ 6. oktobra sejo. Na njej so razpravljali o Titovih obiskih v Sovjetski zvezi, Severni Koreji in Kitajski. Predsedstvo je "ocenilo, da obiski tovariša Tita... pomenijo izreden dogodek v razvoju odnosov med SFRJ in temi državami, hkrati pa so pomembni tudi za širša mednarodna gibanja in razvoj enakopravnega mednarodnega sodelovanja."

Tito je v Karadjordjevu sprejel 7. oktobra zveznega sekretarja za narodno obrambo Nikolo Ljubičića, vendar pa niso povedali, o čem sta se pogovarjala. Naslednjega dne se je vrnil v Beograd.

TITO V FRANCJI

Tito je v spremstvu Jakova Blaževića, predsednika predsedstva hrvaškega sabora, Miloša Minića, zunanjega ministra, Janka Smoleta, člana zveznega izvršnega sveta, in Radomirja Radovića, veleposlanika v Parizu, 12. oktobra odpotoval na uradni obisk v Francijo. Istega dne mu je predsednik Giscard d'Estaing priredil slovesno večerjo, naslednjega dne pa sta imela s Titom pogovore. Jugoslovani so si posebej prizadevali za povečanje izvoza v Francijo in za večje ugodnosti v Evropski gospodarski skupnosti. Po dveh dneh je Tito končal uradni obisk, o katerem je bilo izdano dolgo skupno poročilo.

Iz Pariza je Tito odpotoval za tri dni v Eugénie-les-Bains v jugozahodni Franciji. Za zgodovinski opis cesarskega obiska v slovitom in zelo dragem hotelu Le Pres et les Sources d'Eugénie se moramo zahvaliti londonskemu TIMESU od 19. oktobra:

Tito v spremstvu "štirih ministrov, šestih svetovalcev, veleposlanika, osebnega zdravnika, dveh bolniških sester, tolmača, dveh služkinj, enega služabnika in tridesetih telesnih stražarjev" je zavzel cel hotel, ki ima 37 sob, ki stanejo od £15 do £28 na dan. Hotel slavi po svoji "cuisine minceur", ki privlači petične ljudi na

shujševalni kuri, ki radi dobro jedo. Cene za kosilo ali večerjo se prično pri £16 na osebo. Toda Tito je pripeljal seboj kuharico, ki se je ustoličila v hotelski kuhinji in pričela pripravljati zeljnato juho in druga jedila za Tita pod budnim nadzorstvom zdravnika. Za zajtrk ob 6h so Titu pripravili zeljnato juho, kuhano meso in pečene piške. Za kosilo je imel Tito kakih osem jedi. Za popoldansko malico si je privoščil sirove kolače, za večerjo pa pravo pojedino gostih juh.

NEPLAČANA POJEDINA

M. Michel Guérard, ki vodi hotel, je po 24 urah prepričal Tita, naj poskusi njegovo specialiteto, pâté de foie gras. Pašteta je bila vseč tako Titu kot njegovim štirim ministrom, šestim svetovalcem, veleposlaniku, zdravniku, sestrama, tolmaču, služabniku, služkinjama, tridesetim telesnim stražarjem in celo kuharici, poroča THE TIMES. Vsi skupaj so se spreobrnili h cuisine minceur in so bili zelo zadovoljni. Ko je prišel čas odhoda, se je M. Guérard poslovil od visokega gosta v veži hotela in mu podaril nekaj steklenic armagnaca in srebrn zvonec za spomin. Od Tita je dobil zlate manšetne gumbe in vezen prt. Tito mu je za slovo toplo stisnil roko in sedel v prvi avto od štiridesetih, ki so pobrali njegovo spremstvo. "Zaman je čakal M. Guérard, da bo kdo od spremstva vprašal za račun. Končno se je odločil, da bo poslal račun predsedniku Francije, da ga plača. Predsednik predsedniku vendar ne izključe oči," zaključuje TIMES.

NA PORTUGALSKEM IN V ALŽIRIJI

Portugalski predsednik Eanes je 18. oktobra priredil Titu svečano večerjo, na kateri je slavil Tita kot prvoborca za enakopravnost in dejansko neodvisnost držav. Obramba teh načel da daje Jugoslaviji in Titu svetoven pomen, Beograd pa je spričo konference, ki se tam vrši, videti kot mesto vseh Evropejcev, kjer "pručujejo velike probleme, ki zadevajo prihodnost naše celine. V zvezi s tem poudarjam, da so stališča Jugoslavije in Portugalske na konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi istovetna" je rekel predsednik Eanes in omenil razorožitev kot poglobitveni pogoj popuščanja.

Tito je v odgovoru spet pel slavo jugoslovanskim načelom o enakopravnosti in nevmešavanju v notranje zadeve, potem pa poudaril zaslugo Portugalske, ki jo je opravila s prostovoljno dekolonizacijo. Na koncu se je Tito dotaknil tudi beograjske konference, ki da naj ustvari odnose brez delitev in pregrad, ter obenem cikal tudi na Evropsko gospodarsko skupnost, s katero "sicer sodelujemo", ki da naj se usmeri v oblikovanje in uporabo prožnih oblik razvijanja širšega mednarodnega sodelovanja.

Ob priliki tega obiska so sklenili dolgoročni gospodarski sporazum.

20. oktobra je potem obiskal Tito Alžir, vendar samo za en dan. S predsednikom Bumedienom je govoril o prihodnji konferenci neuvrščenih v Havani na Kubi in ga pri tem povabil na obisk v Jugoslavijo. "Predsednika sta se v celoti strinjala, da morajo afriške države miroljubno reševati vzajemne probleme in da se ne bi smela

nobena sila s strani vmešavati v njihove spore," pravi končni komunike.

LIKVIDACIJA V MOGADIŠU

V času teh Titovih obiskov se je razvijala drama v Lufthansinem letalu, ko so zračni pirati ogražali varnost 01 ljudi. Treba je priznati, da je jugoslovanski tisk dokaj resno poročal o terorizmu, predstavniki združenja profesionalnih pilotov civilnega letalstva Jugoslavije pa so obvestili predsednika sindikatov Mika Špiljka o načelnem soglasju, da tudi oni odpovedo polete za 25. in 26. oktober kakor je predlagala Mednarodna federacija linijskih pilotov kot protest proti ugrabitvam. Nič pa ni tisk poročal, da bi Jugoslavija čestitala kanclerju Schmidtju ob uspešni protiteroristični akciji komandosov, kot so to storile druge države, niti da bi Tito vprašal alžirskega predsednika Bumediena, zakaj je nudil zavetišče ugrabiteljem japonskega letala nekaj tednov preje.

KARAVAŠKI PREDOR

Na Bledu so 15. septembra podpisali pogodbo med Jugoslavijo in Avstrijo o gradnji cestnega predora pod Karavankami. Predor bo tekel podobno kot obstoječi železniški predor od Podrožce na Koroškem do Bele nad Jesenicami in bo 7.6km dolg. Po pogodbi bodo pripravili projekt do septembra 1979, a gradnja naj bi stekla v pozni jeseni istega leta. Stala naj bi 2,1 milijard avstrijskih šilingov (približno \$131 milijonov), od cesar naj bi več kot polovico prevzela Jugoslavija. Zavzemajo se za mednarodna posojila. Maja 1983 naj bi bi prvi avtomobili stekli skozi tunel, čigar prepustna moč bo 1800 vozil na uro. Do takrat utegne biti tudi gotova avtomobilska cesta skozi Avstrijo od Salzburga do Beljaka, na katero bodo priključili tunel, tako da se bo mogoče iz Nemčije v Jugoslavijo pripeljati po avtomobilski cesti. To bo pomenilo olajšanje turističnega in tovarnega prometa, ki se zdaj v glavnem steka skozi Šentilj na Štajerskem. Pomenilo pa bo tudi dodatno hudo obremenitev za gorenjsko in dolenjsko cesto in za ozko grlo v Ljubljani, če do takrat ne bodo razširili cest in zgradili obvoza mimo Ljubljane.

NOVA ŠKOFIJA V KOPRU

Papež Pavel je 29. oktobra podpisal listino o pravni ločitvi koprške škofije od tržaške, s katero je bila ta združena od leta 1830. Ob tej priliki so novi škofiji priključili tiste dele goriške nadškofije, tržaške škofije in reške nadškofije, ki se nahajajo v Sloveniji, odcepili pa so one, ki se nahajajo na Hrvaškem. Koprška škofija spada pod ljubljansko nadškofijo, njen škof pa bo dr. Janez Jenko, ki je področje upravljal že doslej. Istočasno je bil msgr. Lorenzo Belloni iz Verone imenovan za novega tržaškega škofa. To mesto je bilo nekaj let izpraznjeno po odhodu msgr. Santina; upravljal ga je goriški nadškof.

KARDELJ V USA — ČAČINOVIČ V MADRID

28. septembra je Edvard Kardelj prišel enotedenski uradni obisk v Washingtonu. Sprejel ga je tudi Carter, O sarnem obisku odnosno o Kardeljevem intervjuju za WASHINGTON POST bomo poročali drugič. — Za prvega veleposlanika Jugoslavije v kraljevini Španiji je bil 11. oktobra imenovan Rudolf Čačinović, podpredsednik izvršnega sveta Slovenije.

POGREŠANA JOVANKA

Od naših sodelavcev

Bilo je nenavadno, da Tito ni vzel žene Jovanke na dolgo pot v ZSSR, Korejo in Kitajsko. Še bolj nenavadno je bilo, da ni bilo ne duha ne sluha o Jovanki, ko se je Tito vrnil s poti in ga je pozdravljalo pol milijona Beograjčanov. Jovanke tudi ni bilo s Titom konec septembra v Zagrebu. Francozi so pripravljali zanj poseben program, ker so mislili, da jo bo Tito vzel s seboj v Pariz, kjer je bil na obisku od 12. do 14. oktobra. Toda Jovanke ni bilo.

Njena odsotnost ne bi tako v oči bodla, če dolga leta pred tem ne bi povsod spremljala Tita. Ni se silila v ospredje in malokrat se je sama pojavila v javnosti, a njena vidna širna postava in bleščeč nasmeh (pravijo ji Jugosmeh) sta bila vedno ob Titovi strani. Zadnja leta mu je pomagala po stopnicah in ga drezala, kadar je zakinkal ob poslušanju govornic. Zdaj pa je izginila, kot da bi se pri vsej tej teži razblinila v nič. Zadnjič so jo videli v javnosti na sprejemu za norveškega ministrskega predsednika 14. junija. Uradno je bila omenjena 12. avgusta, ko je bilo oznanjeno, da se je "predsednik Tito s soprogo" vrnil v Beograd. Štiri dni pozneje je Tito odpotoval v Moskvo in Jovanka ni bila več omenjena. V sledečih mesecih se je Tito velikokrat kazal v javnosti, a edini znak, da Jovanke še niso likvidirali, so bile tri brzjavke, s katerimi sta Tito "in soproga" izražala sožalje ob smrti Zvonka Brkića 30. avgusta, ob smrti Veličborja Gligorića 4. oktobra in 22. oktobra ob smrti žene Gustava Husaka, predsednika češkoslovaške republike.

Ni čudno, da so se v Beogradu in po vsej Jugoslaviji razpasle govorice ter radovedna in zlobna ugibanja.

Ali se je 53-letna debela ženska zapletla v ljubezenske dogodovščine in ji je Tito prišel na sled ter jo zaprl v klet, da se strezni? Ali se je zamotala v politične mreže? Govorice so jo tlačile v vse mogoče položaje. Res je, da so v drugem tednu oktobra, med običajnimi jesenskimi diplomatskimi postavitvami, poslali šefa predsednikovega kabineta Mirka Milutinovića za veleposlanika v Pakistan, predsednikovega svetovalca za zunanje zadeve Andjelka Blaževića v Indijo, a generalpolkovnik Miloš Šumonja, do nedavnega namestnik zveznega sekretarja za narodno obrambo, postaven dedec, je bil imenovan za veleposlanika na Holandskem. Vse skupaj nima morda nobene zveze z Jovanko, a govorice so hudobne. Nekateri preproste pameti pravijo, da se je udinjala za agenta CIA. Drugi, ki so bolj prevejani, pravijo, da je bila kot Srbkinja iz Like vmešana v velikosrbske načrte, da bi zdaj vplivali na Tita, po njegovi smrti pa speljala Jugoslavijo v svoje vode. Nekateri jo povezujejo z Djoko Jovanićem in drugimi upokojenimi generali (gl. KT julija) ter kominformovskimi naklepi.

Bolj ganjlive so zgodbe, da Jovanka hujša ali da je bolna. Po nekaterih ugibanjih želi Tito poskrbeti za

Jovanko po svoji smrti. Ker jo hoče obvarovati pred političnimi spletkami, naj bi bila njegova želja, da Jovanka kot vdova zapusti Jugoslavijo. Po teh govoricah naj bi Jovanka bila zdaj v Švici, kjer išče primerno vilo, da si jo kupi za starejša leta. V tej zvezi omenjajo govorice tudi številne zlate značke, medalje in plakete, ki jih kot na tekočem traku poklanjajo Titu različne ustanove in organizacije, od društva slepih in rejcev golobov preko občinskih skupščin do rodov ljudske armade. To zlato naj bi Jovanka nalagala v švicarske banke za svoja stara leta.

Naj bo kakorkoli, diplomati v Beogradu trdijo, da je tudi s pudlji nekaj narobe. Včasih je bilo pogosto videti Tita in Jovanko, kako se sprehajata na Dedinju z dvema pudljema. Zadnje čase pa hodi Tito na sprehode sam z enim samim psom.

Govoricam se pridruži oblast

Govorice so se tako razpasle, da so morali tudi uradno nekaj ziniti. Toda predstavniku zveznega sekretariata za zunanje zadeve Mirku Kaleziću se je 11. oktobra posrečilo, da je še bolj zamotal zadevo. Na vprašanje dopisnika londonskega DAILY TELEGRAPH je izjavil, da Jovanka "ni bolna" in se nahaja v predsednikovi rezidenci v Beogradu. "Kar se tiče potovanj v tujino, pa je "stvar predsednika republike in vlade", da odločijo, če bo spremljala predsednika ali ne. Kaj je z Jovanko in zakaj jo je Tito na lepem zavrgel, predstavnik ni povedal. Usvaril je sijajne pogoje za nadaljnji procvet govoric, kot bi rekli birokrati.

Če se vzame, so zahodni časopisi neverjetno dolgo zadrževali svojo zgovornost, saj so se prva ugibanja o Jovanki pojavila šele proti koncu septembra, čeprav je bilo od sile opazno, da je bila Jovanka odsotna ob Titovi vrnitvi s Kitajske 8. septembra. V teku oktobra so mnogi časopisi popravili zamujeno in navajali vse mogoče govorice, ki so zgoraj povzete. Iz beograjskih partijskih virov je 21. oktobra pricurljala nepotrjena vest, da ZKJ pripravlja politično obsodbo Jovanke in sedmih srbskih generalov zaradi nacionalistične dejavnosti. Izjava naj bi bila objavljena v 14 dneh. Nekatera zahodna občila so Jovanko primerjala z Čiang Čing, vdovo Mao Cetunga, ki so z bando štirih obsodili na Kitajskem.

Toda naslednjega dne je bilo uradno naznanjeno, da je načelnik generalštaba JNA general polkovnik Stane Potočar sprejel enega od prizadetih sedmih generalov, general polkovnik Djoko Jovanića, in mu čestital za 60. rojstni dan. Na ta način so pač hoteli ovreči govorico, da je general v nemilosti. Morda pa so nakazali, da so v vrhovih partije nasprotujoče si struje, od katerih ena vleče proti Jovanki in generalom, druga pa skuša stvar pogladiti in pomiriti.

Pred partijsko sodišče?

25. oktobra je WASHINGTON POST objavila poročilo svojega beograjskega dopisnika Michaela Dobbsa, da je Tito postavil posebno komisijo, ki naj razčisti, koliko vpliva je Jovanka imela na politična in vojaška imenovanja. Jovanka naj bi izrabljala svoj položaj in odločala, kdo bo prišel do Tita. Dobbs pravi, da je

dobil poročilo iz visokih jugoslovanskih virov, Jovanka naj ne bi zastopala kake posebne politike, pač pa naj bi poskušala vplivati na visoka imenovanja. Posebej naj bi se zavzemala za generala Jovanića, ki je bil njen poveljnik med vojno. Jovanić naj bi zamenjal Nikolo Ljubičića kot zvezni sekretar za narodno obrambo. Dobbs pravi, da je prav verjetno, da bi Jovanka mislila, da bi ji bil Jovanić bolj naklonjen ob Titovi smrti kot Ljubičić, ki da je "precej brezbarven partijski birokrat."

Revna zavrnitev iz Bosne

Jovankine odsornosti se je dotaknil tudi predsednik Centralnega komiteja ZK Bosne in Hercegovine in član CK ZKJ Branko Mikulić na svoji tiskovni konferenci 28. oktobra. Vprašan od dopisnika BBCja, če lahko potrdi ali zanika vesti, da je ustanovljena posebna komisija za zaslišanje (Jovanke) in da je bila dana partijska izjava višjim partijskim krogom o tem primeru, je Mikulić odgovoril, da "niso bile ustanovljene nikakršne komisije in da v ZKJ že več kot dve desetletji ne pošiljamo informacij take vrste, kot jih vi zdaj omenjate, saj smo vsa odprta vprašanja v tej državi reševali javno. Četrti plenum CK ZKJ, 21. seja predsedstva ZKJ, vsi primeri, ki so se zvrstili za tem - vse to smo urejali v družbenih organih in forumih, ki so bili za to pristojni. Nismo skrivali in ne skrivamo ničesar. In ne govorite nam o primerih. Pri nas ni nič skrivnostnega. Mi ne pletemo skrivnosti, to počno drugi in si izmišljajo primere po naši ljudski 'što je babi miło, to joj se i snilo'".

Potem je sledila redna četrtkova konferenca 3. novembra, na kateri je predstavnik zveznega sekretariata za zunanje zadeve Mirko Kalezić odbil vsakršen komentar o vesteh, da je Jovanka v preiskavi. Označil jih je za "neodgovorne in neosnovane izmišljotine." Še vedno pa Kalezić ni pojasnil, zakaj je Tito Jovanko nenadoma zavrgel.

NAPOVEDANA POLITIČNA AMNESTIJA

Na tiskovni konferenci partijskega šefa Bosne in Hercegovine Branka Mikulića 28. oktobra je prišlo na dan, da nameravajo za državni praznik 29. oktobra amnestirati politične jetnike.

Predsednik CK ZKBosne in Hercegovine je takole odgovoril dopisniku agencije UPI: "V zvezi s političnimi zaporniki pa moramo povedati, da v to kategorijo, ko omenjamo število 502, sodijo poleg onega, kar je povedal tovariš Bakarić /za prvomajsko amnestijo/ tudi ljudje, ki z verbalnimi delikti prizadevajo žalitve nekaterim narodom in narodnostim, pa onim, ki so se ukvarjali z enakim početjem, zaradi katerega je zdaj skoraj vsa Zahodna Nemčija na nogah, da bi mu prišla na sled, da bi sodila skupini, ne vem kolikšni, zaradi ukvarjanja z umazano, zločinsko dejavnostjo. Tudi mi imamo v

naših zaporih takšne, ki so se odločili, da bodo hodili po taki poti. - Zanimivo je, da iz tega delajo problem, če gre za Jugoslavijo, ne delajo pa ga, ko gre za nekatere druge države. - Nedvomno bomo tokrat razglasili pomilostitev za večji del političnih zapornikov. Med njimi so tudi taki, ki so se odločili za gnusne zločine v Jugoslaviji in ki so za to dobivali od nekaterih reakcionarnih sil v tujini denar. Nekega dne bo o tem treba objaviti pravo resnico, še zlasti, kakšna sredstva vse naj bi ti zločinci uporabili v boju proti Jugoslaviji. In taki žele veljati za politične zapornike, za katere 'svobodno demokratično javnost' močno skrbi. Morali bi bolj skrbeti za to, kaj bi se zgodilo z nedolžnimi otroki, starci in prebivalstvom v naših mestih, če bi tem ljudem uspelo izpeljati nekatere od svojih zločinov. Na kratko povedano, kar zadeva one prve 'jezikače', bomo nedvomno večino izpustili, pri onih drugih pa nam raje ne omenjajte misli, da bi iz zaporov izpustili ljudi, ki nimajo s politiko nič opraviti, temveč so navadni kriminalci in zločinci," je pojasnil Mikulić napovedano amnestijo.

Pozneje je še na vprašanje dopisnice londonskega TIMESA dodal, da ne ve, koliko političnih zapornikov je v Bosni in Hercegovini, a je dodal, da je prav gotovo 80 % takih, za katere velja tretman zapornikov, "ki so z verbalnimi izpadi na javnem žalili nacionalna čustva, saj smo zaradi naše občutljivosti, o kateri sem govoril, v BiH največ ljudi kaznovali zaradi takih stvari."

GORJUP IN MIRKO JAVORNIK

V Novi Gorici je v krogu družine, v svojem 34 letu, nenadoma 31. oktobra umrl za srčno kapjo Mitja Gorjup, glavni urednik ljubljanskega DELA in direktor njegovih publikacij. Bil je član predsedstva republiške konference Socialistične zveze, CK ZKJ in do nedavnega predsednik Zveze novinarjev Jugoslavije.

Gorjup je smatral potrebno, da se je 1. oktobra v DELU javno opravičil, ker je njegovemu listu 26. septembra v stalni rubriki obletnic vsakega dneva spodrsnilo, da je - skupaj z obletnico smrti "revolucionarja Ivana Regenta", obletnico, ko so "enote sedmega korpusa že tretjič porušile Štamperov most pri Verdu" - pisalo, da se je 26. septembra 1909 rodil "slovenski pisatelj, esejist, potopisec in prevajalec Mirko Javornik", urednik predvojnega in medvojnega ljubljanskega SLOVENSKEGA DOMA. Potem ko je obrazložil, kako prihaja do napak pri urejevanju časopisov, in kako je prišlo do konkretne notice o Javorniku, se je mimogrede spraval na Balantiča, nato pa priznal: "Površnost? Da! Nepoznavanje in neodgovornost? To predvsem!"... "Zato moramo javno priznati napako, ki bi objektivno prenehala biti samo napaka tisti hip, ki bi jo zamolčali in nas ne bi spodbudila k razmisljanju. Čeprav nam gre pri tem seveda predvsem za nas, Slovence socialistične samoupravne Jugoslavije, pa se nam zdi potrebno napisati teh nekaj misli tudi zaradi tistih pošavmeznikov še ne izgubljenih iluzij, ki v emigraciji sanjajo o raznih spravah in bi jih neka imena skupaj z Regenti in junaškimi dejanji revolucije zasanjala v upe, za katere ni ne danes ne jutri nobene osnove. Za to smo porok tudi mi pri DELU" je zaključil Mitja Gorjup. O tem posipanju s pepelom je obširno poročala tudi beograjska POLITIKA 3. oktobra. (ds)

KLIC TRIGLAVA

Uredništvo in uprava: 76 GRAEME ROAD, ENFIELD, MIDDX. Tel. 01-363 5097

Klic Triglava je politično neodvisen list, ki izhaja enkrat na mesec. Izdaja ga 'Slovenska Pravda', združenje svobodnih in demokratičnih Slovencev. Njeno mnenje predstavljajo le članki, ki so podpisani od izvršnega odbora.

Urejuje Dušan Pleničar.

Printed by PIKA PRINT LIMITED, 76 Graeme Road, Enfield, Middx. for SLOVENSKA PRAVDA, BM/PRAVDA, London WC1